

Arden Trapp

СТЕПАН БАНДЕРА

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2021

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 821.161.2'06-92:329.17(477)

Б 23

Бандера Степан

Б 23 Перспективи Української Революції / упоряд. С. Ленкавський. —

К. : Наш Формат, 2021. — 664 с. : іл.

ISBN 978-617-7866-64-9 (паперове видання)

ISBN 978-617-7866-65-6 (електронне видання)

«Перспективи Української Революції» — це зібрання статей Степана Бандери, що вийшло друком у Мюнхені 1978 року.

На відміну від інших репринтів, у цій книжці додано передмову Олександра Сича, глосарій рідковживаних, малозрозумілих і діалектних слів, іменний і географічний покажчики. Також за допомогою QR-кодів читач зможе потрапити в онлайн-медіатеку, де зібрано оцифровані видання середини минулого сторіччя, у яких публікувався автор. А ще там можна побачити десятки зображень, пов'язаних із життям Степана Бандери та діяльністю ОУН, і навіть почути живу мову Провідника.

УДК 821.161.2'06-92:329.17(477)

Видано з дозволу родини Бандер
і за сприяння Центру національного
відродження імені Степана Бандери

Усі права застережено

© Організація українських націоналістів, 1978

© Центр національного відродження імені Степана Бандери, 2021

© Сич О., передмова, 2021

© ТОВ «НФ», оригінал-макет, 2021

ISBN 978-617-7866-64-9 (паперове видання)

ISBN 978-617-7866-65-6 (електронне видання)

ЗМІСТ

<i>Від видавця</i>	9
<i>Тексти і контексти творів Степана Бандери</i>	11
<i>Передмова до першого видання</i>	19
Мої життєписні дані	27
Значення широких мас та їх охоплення	40
До проблеми політичної консолідації	44
До засад нашої визвольної політики	70
Пляновість революційної боротьби в краю	80
Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном	100
Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс	151
В десятю річницю створення революційного проводу ОУН (10.2.1940)	190
Війна в Кореї і національно-визвольна політика	208
Фронт поневолених націй	215
Третя світова війна і визвольна боротьба. Західня концепція політичної війни з більшевизмом	225
Друзі — українські націоналісти!	255
Проти ідейного роззброювання визвольної боротьби	260
Пропаганда визвольної революції на тлі війни	270
Завдання ОУН під сучасну пору. Завдання ОУН в Україні	278
З москалями нема спільної мови	283

Первородний гріх проросійської концепції	288
Відкриті карти	293
До питання основних кадрів національно-визвольної революції	300
Командир — провідник (слідами сл. пам. Романа Шухевича)	308
Ідея і людина в ідеологічному русі	326
Чому не дійшло до поєднуючої дії «Трійки»?	330
Проти фальшування визвольних позицій. Український націоналізм і релігія	336
Люди без ґрунту	352
За правильне розуміння визвольно-революційного процесу	362
Хоч які великі жертви — боротьба конечна	368
Хрущов продовжує імперіялістичний курс	373
В національній політиці Хрущов іде слідами Сталіна	378
Сталінізм Хрущова у внутрішній політиці	383
Большевицька тактика й визвольна боротьба	394
Незмінна стратегія Москви	403
Перші висновки	407
Призабута наука	412
З невичерпного джерела	422
Україна не буде спільницею Москви	426
Ще одна ілюзія миру	432
Висновки з новіших подій і процесів для української визвольної боротьби	438
Питання атомової війни і визвольна революція	455
За завершену політичну структуру	487
Перспективи української національно-визвольної революції	513

Де повинні зійтися шляхи	599
На півметі	607
Інтерв'ю німецької радіостанції в Кельні зі Степаном Бандерою	613
Промова на п'яту зустріч українців ЗСА і Канади 1954 року	620
У 25-ліття ООН	626
Над могилою Євгена Коновальця	630
Перше інтерв'ю провідника ОУН, Степана Бандери з чужинними журналістами	635
<i>Абревіатури і скорочення</i>	<i>644</i>
<i>Глосарій</i>	<i>647</i>
<i>Показчик імен і назв</i>	<i>656</i>
<i>Географічний показчик</i>	<i>660</i>

Від видавця

Минуло понад сорок років відтоді, коли в Мюнхені побачила світ ця збірка статей Степана Бандери. І ми вдячні родині Бандер та Центру національного відродження імені Степана Бандери за сприяння і дозвіл опублікувати цю книгу. Для нас велика честь видати праці людини, яка все життя присвятила боротьбі за українську державність.

«Перспективи Української Революції» ми вирішили відтворити з упорядкуванням Степана Ленкавського і в редакції Данила Чайковського, як вона і вийшла 1978 р. Але водночас намагалися полегшити сприйняття тексту для сучасного читача.

Адже публіцистичні праці Степана Бандери відбивають мовні норми правопису 1929 р., який ґрунтувався на компромісі галицьких і східноукраїнських правописних традицій, проте згодом, 1933 р., був затаврований як «націоналістичний». Саме цим правописом послуговувалися на Західній Україні до 1939 р. і донині користуються в діаспорі. У пропонуваному виданні збережено оригінальну орфографію та пунктуацію писань Степана Бандери відповідно до першоджерел.

Мова публіцистичного доробку Степана Бандери — яскравий зразок галицького варіанта української літературної мови, що побутував на західноукраїнських землях наприкінці XIX — у першій половині XX ст. Його твори багаті на питому українську лексику, галицизми — невід’ємну рису його мовостилю, що цілком відповідало тогочасній західноукраїнській мовно-літературній практиці, коли мовна норма лише перебувала на стадії становлення. У текстах трапляється чимало сьогодні застарілої та запозиченої лексики, зокрема полонізмів, що також є результатом складної суспільно-політичної історії Галицького краю. Подекуди автор вживав і новотвори, якими намагався досягти потужного стилістичного ефекту.

Тому для зручності ми уклали **глосарій** рідковживаних, малозрозумілих і діалектних слів. У тексті їх позначено спеціальним астериском (*), коли вперше згадано в межах кожної статті.

Також ми подаємо іменний та географічний **показчики**, які полегшать роботу з текстом.

Як і в автентичному виданні, коментарі до тексту належать Степанові Ленкавському. Примітки Данила Чайковського позначено як «Д. Ч.». Пояснення деяких понять і власних назв, які можуть бути незрозумілими читачеві, зробила кандидат філологічних наук Марина Ткачук; також вона подала примітки до деяких понять і власних назв, які позначено як «Прим. ред.».

Готуючи до видання «Перспективи Української Революції», ми не могли втриматися від спокуси вийти за межі традиційної книги і доповнили її ілюстративними та інформаційними матеріалами, які допоможуть сучасному читачеві більше дізнатися про постать Провідника і діяльність ОУН.

Зокрема було зібрано й упорядковано десятки номерів різних газет, у яких публікувався Степан Бандера. Ви зможете їх знайти, відсканувавши **QR-код**, що розміщений біля кожної статті у книзі. На нашу думку, перегляд цих періодичних видань як не що інше дасть можливість зануритися в інформаційну атмосферу тих часів.

Також додано **вклейку із зображеннями**, які показують життя Степана Бандери та діяльність ОУН; створено **медіатеку**, де можна погортати світлини, послухати живу мову Провідника чи побачити відео з музею Степана Бандери в Лондоні. Потрапити туди можна за допомогою QR-коду, розміщеного у фотовклейці.

Майже весь використаний контент взято із таких джерел:

- архів ОУН — ounuis.info;
- електронний архів українського визвольного руху — avr.org.ua;
- електронна бібліотека Diasporiana — diasporiana.org.ua.

Деякі фотокартки люб'язно надала родина Бандер; вони публікуються вперше.

Висловлюємо подяку тим, хто долучився до цього видання:

Юрію Сиротюку — голові Недержавного аналітичного центру

«Українські студії стратегічних досліджень»,

«Культурно-освітній фундації Дмитра і Марії Гулей»

при Фундації «Будучність» (Канада),

Дослідному Інституту «Україніка» (Канада),

родині Борців (Австралія),

Роману й Тетяні Захарякам (Австралія),

Одарці Брецько і Тереновому Проводу ОУН(б) (Австралія),

Михайлу Ратушняку — голові Ліги підприємців «Українська справа»,

Музею національно-визвольної боротьби Тернопільщини.

ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ ТВОРІВ СТЕПАНА БАНДЕРИ

Твори Степана Бандери — нелегка лектура для пересічного читача. Для того, щоби опанувати його тексти, треба володіти контекстом тих умов, у яких вони були написані.

Головна тема значних за обсягом писань автора, підготовлених протягом порівняно короткого проміжку часу 1946–1958 рр., — українська національно-визвольна революція. Як для дослідників, так і для практиків сучасного політичного процесу вагомий інтерес можуть становити різні опрацьовані Бандерою аспекти теорії революції: її зміст, перманентна природа, значення ідеї і проводу в її реалізації, залучення народних мас і технологія роботи серед них, фази перебігу революції, проекція можливих варіантів та умов її втілення, розрахунок на власні сили та концептуальні засади консолідації політичних сил.

А контекстом цієї провідної теми в працях Бандери виступає аналіз тих чинників, які виникали у світовій політиці, внутрішній політиці Советського Союзу чи в еміграційному житті, і потенційно могли сприяти чи ускладнювати здійснення національно-визвольної революції. До них належали внутрішній стан очолюваної ним ОУН та хід підпільної боротьби в Краю (найголовніші з подій — опозиція в рядах ЗЧ ОУН, розкол 1954 р. і смерть Головного командира УПА Романа Шухевича), громадсько-політичне життя на еміграції і проблема його консолідації для потреб національно-визвольної боротьби в Краю, міжнародна ситуація, зокрема створення військово-політичного блоку НАТО в 1949 р. та Корейська війна 1951–1953 рр. і потенційна можливість її переростання в Третю світову війну, внутрішні зміни в СРСР та його країнах-сателітах, насамперед смерть Сталіна і прихід до влади Нікіти Хрущова, пафосне відзначення 300-річчя Переяславського договору, робітничі повстання в Східній Німеччині, Польщі та революція в Угорщині 1956 р.

У низці праць Степана Бандери йдеться про різні сторінки недавньої історії ОУН або ж поточні внутрішньо-організаційні події. В інших висвітлено тему політичної консолідації українських політичних

сил, концептуальні погляди на можливість провадження національно-визвольної революції в умовах Третньої світової війни, подано критику імперіялістичного й ворожого українській визвольній справі характеру всіх російських антибольшевицьких протирежимних сил (зокрема наголошено на категоричній неприпустимості підпорядкування їм українських визвольних структур), аналіз різних галузей політики СССР після приходу до влади Хрущова.

Квінтесенцію понад десятирічної інтелектуальної творчості Степана Бандери становить титульна праця збірника його творів «Перспективи української національно-визвольної революції». Надзвичайно аналітично і структуровано вибудована, вона ввібрала весь той життєвий підпільно-революційний досвід та концептуальні ідеї щодо справи національного визволення, якими автор встиг поділитися протягом попередніх десяти років і які ніби поспішав у лаконічній формі зафіксувати незадовго до своєї трагічної смерті. Якщо потенційний читач з огляду на різні обставини не матиме змоги прочитати весь збірник, але захоче скласти враження про книгу і про світогляд та спосіб мислення Степана Бандери, то радимо насамперед ознайомитися з цією працею.

Щоб уповні зрозуміти праці С. Бандери, їх слід читати, застосовуючи метод історизму — накладаючи його загальні ідеї й окремі судження на сучасну для нього поточну політичну ситуацію. Очевидно, що без знання про згадані вище історичні контексти читачеві буде важко сприймати зміст його творів. Особливо це стосується всього комплексу тогочасного еміграційного життя. І якщо сьогодні в читача вже не мало б виникати проблем із прочитанням загальної історії ОУН, то історія її Закордонних Частин ще висвітлена недостатньо системно і повноцінно. А що вже казати про політичну історію української еміграції загалом!

Однак те, що створює перепони для пересічного читача, виявляється продуктивним полем для дослідника. Тому праці Бандери мали б викликати інтерес в тих, хто вивчає історію національно-визвольних змагань 40–50-х рр. XX ст., історію ОУН, зокрема ЗЧ ОУН, політичну історію української еміграції, історію української державності (УГВР, Державне Правління), геополітичні процеси в XX ст. (особливо крізь призму націоналістичної парадигми) та внутрішні процеси в СССР і т. зв. соціалістичному таборі.

Загалом у працях Степана Бандери можна виділити два типи суджень. Перший — це його реакція на актуальні події суспільно-політичного життя в еміграції, на прояви різних тенденцій у національно-визвольному русі чи на міжнародні події і зміни в політиці СССР. Як ми вже зазначили, такі статті більше зацікавляють істориків, які досліджують різні аспекти цього питання. Натомість другий

тип — це концептуальні ідеї, які становитимуть неабиякий інтерес для дослідників теорії націоналізмознавства та практиків сучасного націоналістичного руху. Це добре ілюструє його «Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном». З одного боку, у публікації висвітлено деякі дискусійні питання політики ОУН на початковому етапі війни (створення Українського національного комітету (УНК), проголошення Акту відновлення Української держави 30 червня 1941 р., створення УГВР) та процеси політичної консолідації за кордоном і відношення ОУН-р до Української національної ради як надпартійного координаційного органу. А з іншого — у ній порушено такі концептуальні питання, як можливий устрій Української держави, людина і нація в національно-визвольному русі і в ідеології націоналізму, заперечення тоталітарних методів в організації державного та громадсько-політичного життя.

Власне другий тип суджень С. Бандери особливо корисний в аналізі сучасних процесів; це той продукт, якого зазвичай шукають у творах класиків націоналізму сучасні прихильники його ідеології. Щоправда, аби віднайти його в масі поточних політичних характеристик, читач мав би докласти достатніх зусиль.

Отож, праці Степана Бандери треба читати, не випускаючи з уваги сучасні політичні процеси в Україні загалом і в націоналістичному таборі зокрема. Бо ж часто виникають проблемні ситуації, майже ідентичні до тих, які свого часу обмірковував Провідник. І як тут не згадати древніх: «Історія — вчителька життя»!¹

У цій частині тексту максимально зосередимося на словах самого Степана Бандери. Наприклад, влучною відповіддю на теперішні тотальні нарікання в патріотичних середовищах на змаргіналізований стан українства могли б стати такі його слова: «Для того, щоб могли і вміти повести успішну працю для опанування широких мас, треба брати їх такими, якими вони є в дійсності, це значить, також з усіма їхніми хибамі і недомаганнями. Підходячи до мас, не слід розраховувати тільки на високовартісні чи вже вироблені елементи і тільки такими займатися, а на інших махнути рукою».

Наголошуючи на актуальній у всі часи української Незалежності проблемі «консолідації за всяку ціну здорових національних сил», Степан Бандера виступав категорично проти «механічного об'єднання», вважаючи, що «політична консолідація не може бути самоціллю», а тільки «засобом, політичним інструментом» для досягнення поставленої політичної мети. І тому «першою і головною передумовою участі в політичній консолідації є те, щоб політичні угруповання керу-

1 З лат. *Historia est magistra vitae* — відомий вислів Цицерона. — Прим. ред.

валися одним основним політичним імперативом змагання за здійснення головної мети». Для його покоління такою метою було здобуття УССД, для сучасного — утвердження й розбудова Української Держави.

Не менш актуальною залишається й певна іронія С. Бандери: «Так тісно, що не можна протовпитися, може бути тільки при політичному чи суспільно-громадському “жолобі”. Натомість у боротьбі і при праці є дуже багато місця для всіх, більше, ніж охочих і доброї волі».

А от ще один його влучний вислів надається для точної характеристики нинішнього стану російсько-української війни: «Кожне продовження війни — це погіршування умов миру». До слова кажучи, автор більш аніж критично оцінював можливість отримання допомоги для української національно-визвольної справи від Заходу і тому, немов рекомендаційно для нинішніх очільників Української Держави, також застерігав від «бажання зв'язати справу визволення України з політикою західних держав і до того достосуватися до них під різними оглядами».

Окреслюючи нинішню актуальність праць С. Бандери, у них слід виокремити тему міжнародного тла для провадження національно-визвольної боротьби. Кожне загострення відносин між західним та советським військово-політичними блоками він розглядав як додатковий шанс для її ведення. «Ми можемо й будемо використовувати сприятливі для нашої боротьби нагоди й ситуації», — писав Степан Бандера, аналізуючи ситуацію в Кореї на початку 50-х рр. XX ст.

У цьому контексті цікавим навіть для характеристики теперішнього стану тотального насаджування в усьому світі західного зразка ліберальної демократії виявляється таке твердження Степана Бандери: «Боротьба за панування у світі тієї чи тієї державноустроєвої і суспільно-політичної системи, за такий чи інший лад в інших державах, в інших народів є в дійсності боротьбою передусім за свої власні, егоїстичні цілі держави, яка ставить себе за безкорисливого захисника даної системи».

Не менш актуальними для оцінки сучасного світового порядку є й судження автора про значення в його укладі національного інтересу головних суб'єктів: «Деякі люди втратили зрозуміння того, що насправді діється в світі. Вони не розуміють, що головними рушіями всіх міжнародних взаємин є в першу чергу змагання кожного народу за свої власні інтереси, за здобуття та забезпечення собі життєвого простору, землі, всяких дібр, потрібних для всебічного розвитку й добробуту за досягнення, можливо великої політичної, економічної, і мілітарної безпеки та могутності».

Несподіваними для читача можуть виявитися скептичні погляди Степана Бандери на створення на території теперішньої російської імперії (саме так він принципово вживав це словосполучення) «всі-

ляких “...сірих, зелених Україн”, як і щодо проєкту «Мендзиможжя»². Натомість він висловлює ідею створення окремої Козацької держави: «Україна є готовою зректися гравітуючого до неї національного простору і населення — Кубані в ім'я і для добра цілого великого козацького простору, що створив би свою Козацьку федеральну державу, в якій українська козацька Кубань вклала б у розбудову її українську культуру, українську духовість, українську систему внутрішньої організації. В суверенній козацькій державі Україна здобуде вірного, історично-традиційного, доброго сусіда».

Продовжуючи сьогоднішню принципову лінію ОУН(б) щодо розчленування російської імперії на низку національних держав й міркуючи про майбутнє впорядкування її теренів, варто б і таку ідею Степана Бандери залучити до серйозного аналізу.

Збірник праць Степана Бандери дозволяє спростовувати безліч міфів про нього самого і про український націоналістичний бандерівський рух.

Зокрема, міф про «тоталітаризм» проєктованої ОУН(б) Української Держави спростовують такі слова автора: «За політично-світоглядом розумінням ОУН, монопартійна система в державному житті та в Державній формації не відповідає потребам повного і здорового національного розвитку. В державній організації народу мусить бути місце для політичної диференціації, кристалізації і вільного розвитку політичних угруповань та для здорового, творчого змагання між ними». А під час спілкування з іноземними журналістами він у відповідь на питання «До якого державного ладу змагає ОУН?» дав чітку і лаконічну відповідь: «До народоправства (демократії) і соціальної справедливості».

Запереченню тоталітарних методів у суспільно-громадському житті Степан Бандера у своєму «Слові до українських націоналістів-революціонерів за кордоном» присвятив величезний фрагмент тексту, стверджуючи: «Відкидаємо тоталітарно-механістичні методи. Не тому, що вони “не в моді”, бо ми поставились проти них у 1940 р., коли вони були подекуди дуже “модні”». Ідеться про створення Революційного проводу ОУН, що за своїм внутрішнім устроєм та програмними засадами на той час був значно демократичнішим за Організацію, очолювану полк. Андрієм Мельником.

Отож, органічно пов'язаний із попереднім міф про «антидемократичність» бандерівського руху. Для його спростування варто навести одну доволі розлогу цитату автора: «Різні противники українського націоналістичного руху намагаються не лише змонополізувати для себе гасла демократії, що їх трактують як засіб своїх кон'юнктурних спекуляцій,

2 «Мендзиможжя» — з пол. *Międzymorze*; те саме, що *Міжмор'я*. — Прим. ред.

але одночасно зобразити наш рух як протиставлення демократії, запламувати його закидом споріднення з тоталітарними системами. Така демагогічна, тенденційно фальшива постановка полягає в безпідставній тезі, що між засадами українського націоналізму, так як його ОУН ввесь час розуміє, інтерпретує і здійснює — з одного боку, і засадами демократії в правильному, здоровому сенсі — з другого, є протиставлення. При цьому зумисне ігнорується те, що український націоналістичний визвольний рух у цілій своїй постановці є рухом всенароднім, що основні його цілі — це здобуття волі всьому українському народові, волі у кожному відношенні, національно-державної, соціальної, забезпечити свободний всебічний розвиток, зробити український народ господарем на власній землі, який сам виконує владу й вирішує всі свої справи.

Цікавим у цьому аспекті є детально виписаний проєкт створення шляхом загальних демократичних виборів серед українського громадянства на еміграції Українського закордонного національно-визвольного центру (УЗНВЦ), з яким автор виступив незадовго до своєї смерті в 1958 р. (див. статтю «За завершену політичну структуру»). Відчуваючи перевагу популярності ЗЧ ОУН, «демократичні» опоненти під будь-якими приводами відхиляли цей проєкт.

А ще навіть серед нинішніх прихильників українського націоналізму популярний міф про вторинність особи в його колективістській ідеології. Насправді Степан Бандера однозначно обстоює «ідею свободи, творчої ініціативи одиниці й вільної діяльності, яка не загрожує і не шкодить співгромадянам і народові», визначає, що «Українська національна революція — це боротьба за саме життя і волю народу та людини...», і неодноразово на сторінках своїх праць вживає словосполучення «нація і людина», «збірнота й українська людина», «вільна людина-революціонер» тощо.

Варто також згадати і про міф нібито шовіністичного ставлення Степана Бандери та націоналістів-бандерівців до інших народів і національних меншин. Насправді ж «пошанування різноманітності змісту і форм життя та багатства культур різних народів, ідею толеранції супроти чужих і відмінних культурних та соціальних вартостей і систем поруч з прив'язанням до свого, та плекання своїх вартостей» він принципово протиставляє «московсько-большевицькій нетерпимості».

Сьогодні в українському суспільстві часто дискутують навколо питання про критерії надання українського громадянства особам неукраїнського походження, зокрема й тим, хто після розпаду СРСР силою обставин опинився в Українській Державі. У цьому контексті рекомендації Степана Бандери видаються доволі цікавими.

Моделюючи можливий розвиток української революції, усіх росіян, що опинилися на українській території після її успішного завер-

шення, він поділяє на декілька категорій і, зокрема, до першої зараховує тих, хто може розраховувати на українське громадянство: «Перша — це справа тих мешканців України російської національності, які заслуговують на те, щоб їх трактувати як громадян України, на підставі не тільки самого їхнього замешкання, але й того, коли, як і чому вони прибули в Україну, як ставилися до українського народу й до прав України в минулому та, що найважливіше, як вони в даному моменті ставляться до українських визвольних змагань і до української держави. Вимога повної лояльності супроти України і її визвольної боротьби стоїть на першому місці».

Судячи з наведеної цитати, у поглядах автора немає жодної міфічної шовіністичної упередженості. Ба більше, такі рекомендації звучать цілком сучасно і в дусі політики низки постсоветських держав, які позбулися російсько-більшовицької окупації. А завершальна рекомендація стане, очевидно, несподіванкою навіть для тих апологетів фальшивих «бандерівських» догм, які самі їх продукують, не вважаючи за доцільне порівняти свої «творіння» зі справжніми ідеями Степана Бандери: «Тим москалям, які відповідають цим вимогам, треба запевнити і забезпечити повну і всебічну рівноправність у всіх громадянських правах та повну свободу їхнього національного розвитку, відповідно до міжнародних засад щодо національних меншин. Це саме стосується інших національних груп в Україні». Отож, автор уявляв міжнаціональне розуміння в майбутній Українській Державі як баланс прав титульної української нації та інших етнічних груп на основі її визнання і повсякчасного толерування.

У працях Степана Бандери чітко проглядаються аналітичний, історичний та ідеологічний складники. Деколи їх можна вповні диференціювати, типологізувавши за цими ознаками. Так, серія статей з аналізом політики М. Хрущова («Хрущов продовжує імперіалістичний курс», «В національній політиці Хрущов іде слідами Сталіна», «Сталінізм Хрущова у внутрішній політиці») представляє перший тип; статті «В десятю річницю Революційного Проводу ОУН (10.2.1940)» та «Командир — провідник» майже цілковито історичні за своєю суттю; водночас праця «Українська революція, а не тільки протирежимний резистанс» насичена світоглядно-ідеологічними судженнями.

Низка таких суджень й ідеологічних конструкцій аж ніяк не завжди відомі навіть шанувальникам С. Бандери та ідеології бандерівського руху, а тому не втрачають своєї актуальності й до сьогодні. Розмірковуючи, чому большевицька пропаганда ніколи не називала німецький націонал-соціалізм його істинним іменням, натомість використовуючи словосполучення «нацизм» або й абсолютно беззмислове «німецький фашизм», автор влучно наголошує, що «коли большевизм реалізує

в себе соціалізм, то він не може його бити. Як большевики, так соціалісти різної масти хочуть затушкувати той факт, що гітлеризм називався і був націонал-соціалізмом».

Не можуть не викликати захоплення і такі лаконічні та влучні ідеологічні й політологічні конструкції автора:

«Росія є тільки одна — імперіялістична і так буде доти, доки російський імперіялізм не буде доценту розторощений*...»;

«Революція — це процес і форма боротьби найменшими жертвами»;

«Соціальні революції символізують барикади, національні — дивізії»;

«Чинники, які приєднують людей на бік революції — це: комплекс ідей, революційна організація і дія»;

«Революція — це цілий процес боротьби, від її початків аж до кінцевого завершення. Обмеження поняття революції на етапі її найбільшого розгортання і завершування, тобто на остаточному державному чи суспільному перевороті, є так само невлавним, як не можна називати деревом саму його корону, без коріння і стовбура».

Одним словом, не шукайте в працях Степана Бандери легких шляхів. Шукайте поживу для живого українського державницького інтелекту й збагатитеся життєвим багажем людини високої ідеї, чину, глибокого інтелекту, майстерного аналітичного мислення і немислимої самопожертви.

Олександр Сич,
доктор політичних наук

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРШОГО ВИДАННЯ

Багатство тематики, що її охоплює Степан Бандера у цій книзі, нехай не лякає вдумливого читача. Твори автора мають незмінно одну золоту нитку, яка проходить крізь усі міркування й глибинні аналізи подій і процесів української визвольної боротьби. Степан Бандера зосереджує свою увагу передусім на всебічній розробці перспектив української національно-визвольної революції, і це є центральна тема його інтелектуальної творчості. Підходячи до цієї основної теми, раз-у-раз з різних точок бачення, аналізуючи різні її аспекти з внутрішнього чи зовнішньо-політичного боку, автор розгортає власнопідметні*, закономірні, — зумовлені українськими якими й вартостями, оригінально-українськими первнями*, революційним незнищеним людським українським потенціалом і геополітичним становищем України, її природними багатствами, вродженим генієм та трудолюбивістю нації, — перспективи розвитку української національно-визвольної революції. Залізна логіка його аргументації, передбачливість щодо розвиткових процесів, стимульованих революційною ідеєю, революційними кадрами й революційною плямовою дією, аналіза внутрішніх протиріч імперії й системи, спричинюваних і поглиблюваних революційно-визвольними націоналістичними діями, — дає нам образ не лише зенітного пункту — всенароднього повстання, але й переможної визвольної війни уярмлених націй проти російського окупанта й більшовицької тиранської тоталітарної системи. Зосередження автора на цій головній справі визвольної боротьби України цілком не означає нехтування ним різновидних компонентів боротьби й росту нації взагалі.

Немає важливої проблеми у житті нації, якої Степан Бандера у своїй багатій інтелектуальній, публіцистичній і журналістичній творчості не заторкнув би, не менш і в своєму різноманітному листуванні, з оприлюдненням якого з різних причин ще доведеться зачекати. Але суть справи у тому, що в ієрархії вартостей і завдань Степан Бандера

відсував усе другорядне, наприклад, внутрішньо-партійні суперечки, внутрішньо-український партійно-політичний комплекс на дальший плян, згл.* вмуровував його відповідно до питомої ваги даного явища у велику будівлю успішного розгортання національно-визвольної революції.

Він аналізував всебічно значення спільного фронту поневолених російським імперіялізмом і комунізмом націй, об'єднаних в Антибільшовицькому Бльоці Народів (АБН), надаючи цій спільній боротьбі особливої ваги. Ставка на власні сили України у великому таборі поневолених націй, які життєво зацікавлені у розвалі російської імперії й знищенні більшовизму, — докладно розроблена автором як дороговказ не лише для революційної ОУН. Степан Бандера глибинно розумів найінтимніші тонкощі й можливі ускладнення спільного фронту поневолених націй, якщо не поставити його на правильних основах — респектування* абсолютного суверенітету кожного партнера спільного фронту.

Автор бачив імперію й систему зсередини й із зовні, її слабкість і силу, яка радше полягала й полягає в духовій, ідейній і політичній слабкості вільних націй світу. Викриваючи політику т. зв. мирної коєкзистенції** майже чверть століття тому, автор як політичний візіонер передбачає усі від'ємні й руїнні елементи її для вільних націй. Його аргументацію того часу можна дослівно повторити стосовно сучасної політики т. зв. детанту*.

Насправді з точки зору передбачливого не тільки революційно-визвольного лідера, але державного мужа високої якості, автор розкриває дійсну альтернативу до атомової війни, альтернативу, що її основні засади мають незмінне тривале значення.

Уважаючи, що шляхом визволення України та інших поневолених націй є орієнтація й розбудова власних сил революції, автор сміливо вимагає від вільних націй не трактувати України й інших поневолених націй як чинника, який постійно має стримувати більшовицьку навалу, а, навпаки, у власному інтересі вимагає від них включатися збройне у визвольну війну поневолених націй, усвідомивши її цілі й визнавши її носіїв господарями на власній землі, її суверенами. Це повинна би бути спільна визвольна війна у спільному інтересі проти більшовицької варварської агресії, а жодна інтервенція «визволителів», які на своїх багнетах постійно несли нове рабство.

Визвольна революція приносила завжди незмірно менше жертв, ніж агресивна, імперіялістична війна, чи масовий народовбивчий терор, зокрема російського більшовицького окупанта. Це автор переконливо довів.

Його розуміння національно-визвольної революції це не механічний процес розгортання лише технічно-революційних актів, чи виключно

реакція на утиски й переслідування, але це глибинний, закорінений у світоглядних, ідеологічних, релігійних, культурних, правових, суспільних, традиційних цінностях української нації й людини — духово-органічний процес.

Автор наголошує зокрема первні духової революції, наростання революційного кипіння, революціонізацію широких народніх верств на усіх ланках життя, що в остаточному висліді* об'єктивуватиметься в зенітній точці: всенародньому організованому збройному повстанні ОУН-УПА. Українська революція це передусім процес внутрішнього визволення нації й розбудження та самоусвідомлення її традиційних оригінальних історично притаманних українських цінностей і якостей, які мають вирішальне значення у всеохопленні широких народніх кіл в ідейному аспекті, яке унаслідок у дійовому та, у відповідний момент, у збройному аспекті.

Його тривожила можливість двофронтової війни України та інших поневолених народів проти двох варіантів російських імперіялістів — більшовицьких і антикомуністичних, підтриманих евентуально* деякими західними державами. Як передбачливий стратег він всебічно розробляє оборонні заходи України, вказуючи на шляхи розщеплювання двофронтової війни. З його кругогляду не зникає й загроза та небезпека т. зв. націонал-комуністичної диверсії, проти якої він рекомендує успішні рецепти протидії.

Степан Бандера виводить свою теорію визвольної революції з глибинних ідеологічно-світоглядних, суспільно-політичних, економічно-програмових, релігійно-правних преміс християнського українського революційного визвольного націоналізму з питомим* українській нації історичним народоправством, з основними універсального значення ідеями «свобода народам» — «свобода людині», які, — покладені в підвалину АБН, є метою визвольної революції: розвал російської імперії на незалежні національні держави поневолених нині народів у їхніх етнографічних межах і знищення комуністичної, тиранської, тоталітарної, монопартійної системи.

Степан Бандера не міг би бути визначним теоретиком української визвольної революції, якщо б він не був водночас її ідеологом, бо визвольна революція це не лише технічно-воєнна механіка, але передусім глибинні духово-світогладові й політично-програмові та національно-і соціально-політичні процеси, що творять підґрунтя для збройної боротьби, партизанської, повстанської, чи регулярної визвольної війни.

Розв'язка проблеми внутрішньо-української політики була для Степана Бандери засобом мобілізації народу для визвольної-революційної боротьби, для скріплення революційно-визвольного потенціалу. Тому під тим кутом треба розглядати теж його концепцію виборного Зако-

донного Українського Національно-Визвольного Центру. Це було б помилкою припускати, що автор змінював свої засадничі погляди щодо цього — у різних часах оформлювання своїх праць. Суть його погляду лежала завжди не в афірмації тієї чи тієї організаційної форми, інституції, чи центру, але в актуальній придатності даної формації для скріплення революційно-визвольної боротьби, з погляду суверенітету української політики й принципів формації даного центру, згідно з волею більшості народу та гарантії росту здорових політичних сил, які мають співтворити стосовну формацію.

Тому, враховуючи сукупність поглядів Степана Бандери, в осередку яких стоїть змаг* за успішність національно-визвольної революції, кожен загальнонаціональний всеукраїнський центр відповідає його поглядам, якщо іде назустріч скріпленню революційно-визвольної боротьби.

Степан Бандера вмів оцінити також ретроспективно всенародній збройний вклад, що врятував народ від багатомільйонових жертв терору й депортації. Розгортання і зміцнення революційного потенціалу двофронтової війни ОУН-УПА, а у тому зокрема понад десятирічна збройна боротьба, всенародне повстання УПА, мала у нашій історіософії останніх десятиріч в ньому теж особливого інтерпретатора.

Визначення історичного місця в новій періодизації української історії, українській державності, відновленій 30 червня 1941 року, як дороговказові на історичному шляху нації й орієнтирові для вільних націй світу свідчить про його здатність думати великими історичними категоріями державного мужа-революціонера.

Степан Бандера був християнин-націоналіст, як це він постійно у своїх творах підкреслює, вважаючи, що Бог і Україна дають віру у перемогу та силу витримати терпіння, муки й лихоліття, а якщо треба, то й мужньо прийняти смерть.

Степан Бандера був за справжнє, традиційне українське народоправство, і який близький він у всіх своїх поглядах до героїчних патріотичних шести- і семидесятиників!

Степан Бандера ставився дуже критично до політики урядів західних держав, а особливо уряду ЗСА*, натавровуючи їхню політику стосовно України теж з погляду їхніх власних інтересів. Він убачав традиційне русофільство в них, брак віри в національну ідею, комерційно-егоїстичний короткозорий підхід до істотних проблем буття чи небуття духової культури, вічних вартостей духу, свободи й справедливості для нації й людини.

Ідеї, кадри, дія — це три елементи, які проймають його визвольні міркування. Бувши надзвичайно толерантним до інакше-думаючих, респектуючи* політичне зрізничкування громадськості, він присвячував особливу увагу розбудові Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Для успіху революційної боротьби необхідна пробійна авангардна, монолітна, фанатична, з вірою у свої правди, сила. Ідеї перемагають, коли перемагають їх носії. ОУН це унапряблююча, мобілізуюча й організуюча народ у боротьбі ідеологічно-політична формація. Без неї, без дороговказу, без організаційного орієнтиру немає перемоги широких кіл народу. Сама стихія без керми і вітрил не переможе у зударі* з таким страшним ворогом, як Росія й її пробійна сила — КПСС. Проти КПСС мусить стояти по цім боці барикади ОУН і АБН. Проти НТС та інших єдинонеділимців стоїть теж ОУН. Ідеї єднають світоглядowo й духово, конкретні напрямні вказують шлях боротьби, а Організація гарантує систематичність, пляновість і правильність дії, мобілізуючи найширший фронт нації. Тому так високо цінував у своїх творах і у всьому своєму житті-боротьбі Степан Бандера революційну ОУН. І на шляху розбудови її поляг смертю Героя. Хто втратив віру в український націоналізм, хто прагне заступити будь-якоюсь намісткою* ОУН, — стає проти революційно-визвольної концепції Степана Бандери, відступаючи від ідей великого подвижника визвольної революції, який у центрі уваги своїх міркувань ставить революційну ОУН, її роль організатора революції.

Коротке було творче життя Степана Бандери. В концтаборах і у підвалах найгірших тюрем — предовгі роки — йому було заборонено писати. Він міг тільки передумувати в постійній непевності, чи будь-коли його думи й ідеї, концепції й пляни зможуть здійснюватися.

Духова спадщина Степана Бандери своїм змістом небуденна. Можливо, щойно майбутні історики виявлять, чи Степан Бандера героїкою свого життя, своїми чинами революціонера-націоналіста, лідера визвольної боротьби, а чи своїми ідеями й думками, теорією національно-визвольної революції, своїм вченням більше вплинув на успіх революційної боротьби. Проте, ледве чи можна відділити революціонера чину, організатора й прагматика революції від її теоретика та ідеолога!

Ярослав Стецько

«В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному — творять «душу», істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, — творять його живий, діючий організм».

СТЕПАН БАНДЕРА

Мої життєписні дані

Частина автобіографії, написана в квітні 1959 року й призначена для американського генерального консульства в Мюнхені, де Ст. Бандера безуспішно намагався одержати американську візу для поїздки до США. Про ці заходи є згадки в листах Ст. Бандери до Ігната Білинського (27 червня 1959), проф. Л. Добрянського та ін.

Ця автобіографія була перший раз публікована в тижневику «Гомін України», Торонто, чч. 42/648–45651 з 14-го жовтня по 4-го листопада 1961 р.; передрукована, з доповненням д-ра Гр. Васьковича, в збірці матеріалів за редакцією Данила Чайковського «Московські вбивці Бандери перед судом», Українське В-во в Мюнхені, 1965, стор. 439–445.

Я народився 1 січня 1909 року в селі Угринів Старий, повіт Калуш у Галичині, яка в той час належала до австро-угорської монархії, разом з двома іншими західноукраїнськими країнами: Буковиною і Закарпаттям.

Мій батько, Андрій Бандера, греко-католицький священик був у той час парохом* в Угринові Старому (до парафії належало ще сусіднє село Бережниця Шляхетська). Батько походив із Стрия. Він був сином міщан-рільників Михайла Бандери і Розалії, дівоче прізвище якої було — Білецька. Моя мати, Мирослава Бандера, походила зі старої священичої родини. Вона була донькою греко-католицького священика з Угринова Старого — Володимира Глодзінського і Катерини з дому Кушлик. Я був другою дитиною моїх батьків. Старшою від мене була сестра Марта. Молодші: Олександр, сестра Володимира, брат Василь, сестра Оксана, брат Богдан і наймолодша сестра Мирослава, що померла немовлям.

Дитячі роки я прожив в Угринові Старому, в домі моїх батьків і дідів, виростаючи в атмосфері українського патріотизму та живих національно-культурних, політичних і суспільних зацікавлень. Вдома була велика бібліотека, часто з'їжджалися активні учасники українського національного життя Галичини, крєвні і їхні знайомі, наприклад, мої вуйки: Павло Глодзінський — один з основників «Маслосоюзу» і «Сільського Господаря» (українські господарські установи), Ярослав

* Тут і далі астерисками позначено рідковживані, малозрозумілі і діалектні слова, значення яких ви можете знайти у глосарії на с. 647. — Прим. ред.

Весоловський — посол до Віденського парламенту, скульптор М. Гаврилко й інші. Під час першої світової війни я пережив дитиною-юнаком чотирикратне пересування воєнних фронтів через рідне село в 1914–15 і 1917 рр., а в 1917 р. важкі двотижневі бої. Через Угринів переходив австрійсько-російський фронт, і наш дім був частинне* знищений гарматними стрільнями. Тоді ж, літом 1917 р., ми спостерігали прояви революції в армії царської Росії, прояви національно-революційних зрушень і велику різницю між українськими та московськими військовими частинами.

У жовтні-листопаді 1918 р., як несповна десятирічний хлопець, я пережив хвилюючі події відродження і будови української держави. Мій батько належав до організаторів державного перевороту в Калуському повіті (з лікарем д-ром Курівцем) і я був свідком формування ним з селян довколишніх сіл військових відділів, озброєних захованою в 1917 р. зброєю. Від листопада 1918 р. наше родинне життя стояло під знаком подій у будівництві українського державного життя та війни в обороні самостійності. Батько був послом до парламенту Західньо-Української Народної Республіки — Української Національної Ради в Станиславові³ і брав активну участь у формуванні державного життя в Калушині. Особливий вплив на кристалізацію моєї національно-політичної свідомості мали величні святкування і загальне одушевлення злуки ЗУНР з Українською Народною Республікою в одну державу, в січні 1919 р.

У травні 1919 р. Польща вжила у війні проти української держави армію ген. Галлера, яка була зформована й озброєна державами Антанти з призначенням до боротьби з большевицькою Москвою. Під її перевагою фронт почав пересуватися на схід. Разом з відступом Української Галицької Армії подалася на схід ціла наша родина, переїхавши до Ягольниці біля Чорткова, де ми зупинилися. Тут замешкали у дядька (брата матері) о. Антоновича, який був там парохом. У Ягольниці ми пережили тривожні й радісні моменти великої битви т. зв. Чортківської офензиви*, що відкинула польські війська на захід. Але через брак військового постачання припинилася офензива української армії. Знову мусів початися відступ, цим разом за річку Збруч. Усі чоловіки з моєї родини, в тому числі й батько, як військовий капелян у рядах УГА, перейшли за Збруч в половині липня 1919 р. Жінки й діти залишилися в Ягольниці, де пережили прихід польської окупації. У вересні того ж року моя мати, разом із дітьми, повернулася до родинного села — Угринова Старого.

Мій батько перебув усю історію УГА на «Великій Україні» (тобто на Наддніпрянщині) в роках 1919–1920, боротьбу з большевиками

3 Станислав — нині м. Івано-Франківськ. — Прим. ред.

й біломосковськими військами, тиф. До Галичини він повернувся літом 1920 р. Спершу укривався перед польськими офіційними органами з уваги на переслідування українських політичних діячів. Восени того ж року батько повернувся на попереднє становище пароха в Угринові Старому.

Весною 1922 р. померла моя мати на туберкульозу горла. Батько був на парафії в Угринові Старому до 1933 р. Того року перенесли його на парафію до Волі Задеревецької, повіт Долина, а опісля до села Тростянець, теж у Долинщині (вже після мого арештування).

У вересні, або жовтні 1919 року я поїхав до Стрия і тут, після складення вступного іспиту, вступив до української гімназії. До народньої школи я не ходив взагалі, бо в моєму селі, як і в багатьох інших селах Галичини, школа була нечинна від 1914 р. з уваги на покликання учителя до війська та інші події воєнного часу. Навчання в обсягу народньої школи я дістав у домі батьків, разом з сестрами й братами, користаючи з несистематичної допомоги домашніх учительок.

Українська гімназія в Стрию була організована й втримувана спершу заходами українського громадянства, а згодом дістала право публічної, державної гімназії. Около 1925 р. польська державна влада відібрала їй окремішність, перетворивши її на українські відділи при місцевій польській державній Гімназії. Українська гімназія в Стрию була класичного типу. У ній я пройшов усі вісім клас у роках 1919–1927, виявляючи добрі успіхи в науці. В 1927 р. я склав там матуральний іспит*.

Матеріальну спромогу вчитися в гімназії я мав завдяки тому, що мешкання й утримання забезпечили батьки мого батька, які мали своє господарство в тому ж місті. Там ще жили мої сестри і брати під час шкільної науки. Літні й святкові ферії* ми проводили в родинному домі, в Угринові Старому, який був віддалений від Стрия около 80 кілометрів. Як у батька під час ферій, так і в діда під час шкільного року я працював у господарстві у вільному від науки часі. Крім того, почавши від четвертої гімназійної класи, я давав лекції іншим учням і тим способом заробляв на власні видатки.

Виховання і навчання в українській гімназії в Стрию відбувалося за пляном і під контролею польських шкільних властей. Проте ж деякі вчителі зуміли вкласти в обов'язуючу систему український патріотичний зміст. Але основне національно-патріотичне виховання молодь набула в шкільних молодечих організаціях.

Такими явними — легальними організаціями в Стрию були: Пласт — організація українського скавтіngu, і «Сокіл» — спортивно-руханкове товариство. Крім того, існували таємні гуртки підпільної організації середньошкільників, яка стояла в ідейному зв'язку з Українською Військовою Організацією — УВО — і мала своїм завданням виховувати

дібрані кадри в національно-революційному дусі, впливати в тому напрямі на загал молоді та залучувати старші річники* до допоміжних дій революційного підпілля (наприклад, збірки на втримання українського таємного університету, поширювання підпільних і заборонених польським урядом українських закордонних видань, протидія спробам виломів з фронту національної солідарности — бойкоту польських товариств, конскрипції*, перших виборів тощо).

До Пласту я належав від 3-ої гімназійної кляси (від 1922 р.); у Стрию був у 5-му пластовому курені ім. кн. Ярослава Осьмомисла, а після матури* — в 2-му курені старших пластунів «Загін Червона Калина», аж до заборони Пласту польською державною владою в 1930 р. (Мої попередні старання вступити до Пласту в 1-й, згл. 2-й клясі були безуспішні через ревматизм суглобів, на який я хворів від раннього дитинства, не раз не міг ходити, і в 1922 р. був ок. два місяці в лічниці* на водну пухлину в коліні). До підпільної Організації середньошкільників я належав від 4-ої кляси і був членом провідного звена (ланки) Стрийської гімназії.

Після закінчення гімназії й іспиту зрілости в половині 1927 р., я старався виїхати до Подєбрад у ЧСР на студії в Українській Господарській Академії, але цей плян відпав, бо я не міг одержати пашпорту на виїзд закордон. Того ж року я залишився в батьківському домі, займаючись господарством і культурно-освітньою працею в рідному селі (працював у читальні «Просвіти», провадив театральнo-аматорський гурток і хор, заснував руханкове товариство «Луг» і належав до основників кооперативи). При цьому я провадив організаційно-вишкільну роботу по лінії підпільної УВО в довколiшніх селах.

У вересні 1928 року я переїхав до Львова і тут записався на агрономічний відділ Високої Політехнічної Школи. Студії на цьому відділі тривали вісім семестрів; два перші роки у Львові, а в двох останніх роках більшість викладів, семінарійних і лабораторійних праць відбувалися в Дублянах коло Львова, де містилися агрономічні заведення Львівської Політехніки. Абсольвенти* складали, крім поточних іспитів під час студій, дипломний іспит й отримували диплом інженера-агронома. Згідно з пляном студій, я пройшов 8 семестрів у роках 1928–29–1931–32, доповнивши два останні семестри в 1932–33 році. Мої студії закінчилися абсолюторією* приписаних 8 семестрів, а дипломного іспиту я вже не встиг зробити через політичну діяльність і ув'язнення. Від осені 1928 р. до половини 1930 р. я мешкав у Львові, потім два роки в Дублянах і знову у Львові 1932–34. Під час ферій перебував на селі у батька.

У своїх студентських роках я брав активну участь в організованому українському національному житті. Був членом українського то-

вариства студентів політехніки «Основа» та членом управи Кружка студентів-рільників. Деякий час працював у бюро товариства Сільський Господар, що займався піднесенням агрикультури на Західніх Українських Землях. В ділянці культурно-освітньої праці з рамени* товариства «Просвіта» я відбував у неділі і свята поїздки в довколишні села Львівщини з доповідями та на допомогу в організуванні інших імпрез*. У ділянці молодечих і спортивно-руханкових організацій я був активним передусім у Пласті, як член 2-го куреня старших пластунів «Загін Червона Калина», в Українському Студентському Спортовому Клубі (УССК), а деякий час теж у товариствах «Сокіл-Батько» і «Луг» у Львові. До моїх спортових зайнять належали біги, плавання, лещетарство*, кошиківка* і передусім мандрівництво. У вільний час я залюбки грав у шахи, крім того співав у хорі та грав на гітарі і мандоліні. Не курив і не пив алкоголю.

Найбільше часу й енергії я вкладав у своєму студентському періоді в революційну, національно-визвольну діяльність. Вона полонювала мене щораз більше, відсуваючи на другий плян навіть завершення студій. Виростаючи від дитинства в атмосфері українського патріотизму й змагань за державну самостійність України, я вже в гімназійному періоді шукав і знаходив контакт з українським підпільним, національно-визвольним рухом, що його в той час організувала й очолювала на Західньо-Українських Землях революційна Українська Військова Організація (УВО). З її ідеями і діяльністю я познайомився частково через родинні зв'язки, а ще більш під час праці в підпільній Організації середньошкільників. У вищих гімназійних клясах я почав виконувати деякі допоміжні завдання в діяльності УВО: поширювання її кличів, підпільних видань та служба зв'язку. Членом УВО я став формально в 1928 р., доставши призначення до розвідувального, а потім до пропагандивного відділу. Одночасно я належав до студентської групи української націоналістичної молоді, яка була тісно зв'язана з УВО. Коли на початку 1929 р. постала ОУН — Організація Українських Націоналістів — я зразу став її членом. Того ж року я був учасником 1-ої конференції ОУН Стрийської округи.

Мої завдання в ОУН були загально-організаційні на Калуський повіт і членська праця в студентських клітинах. Одночасно я виконував різні функції у відділі пропаганди. В 1930 р. я провадив відділ кольпортажу* підпільних видань на Західньо-Українських Землях, опісля до цього долучився технічно-видавничий відділ, а з початком 1931 р. ще й відділ доставки підпільних видань з-за кордону. В тому самому році (1931) я обняв керівництво цілою референтурою пропаганди в Крайовій Екзекутиві* ОУН, яку в той час очолював Іван Габрусевич (загинув у нім. концтаборі «Заксенгавзен» в Оранієбургу коло Берліну в 1944 р.). В 1932–33 рр.

я виконував теж функцію заступника крайового провідника, а в половині 1933 р. був призначений на становище крайового провідника ОУН і крайового коменданта УВО на ЗУЗ. (Ці обидві функції були злучені від половини 1932 р., коли-то на Конференції в Празі в місяці липні завершено процес злиття УВО і ОУН так, що УВО перестала бути самостійною організацією і перетворилася у військову та бойову референтуру, згл. відділ ОУН). Зв'язок з закордонними властями УВО й ОУН я втримував від 1931 р. з рації виконуваних мною організаційних функцій, виїжджаючи кількакратно за кордон різними конспіративними дорогами.

В липні 1932 р. я з кількома іншими делегатами від КЕ ОУН на ЗУЗ брав участь у Конференції ОУН у Празі (т. зв. Віденська Конференція, яка була найважливішим збором ОУН після основуючого конгресу). У 1933 р. відбулися теж ширші конференції в Берліні і в Данцігу⁴, на яких я теж був. Крім того, на вужчих конференціях-зустрічах я мав кілька разів змогу говорити про революційно-визвольну діяльність Організації з Провідником УВО-ОУН сл.п. полк. Євгеном Коновальцем та з його найближчими співпрацівниками.

Революційно-визвольна діяльність на ЗУЗ за час мого керівництва продовжувалася в основному за доточасними напрямними, а сильніше акцентування одних ділянок і послаблення інших було достосоване до ситуації і до розвитку визвольного руху. Окремо відмітити можна б наступні моменти:

а) Широка розбудова членських кадрів й організаційної мережі по цілому терені ЗУЗ під Польщею. Особливу увагу присвячено охопленню Північно-Західніх Земель і тих теренів, які були пенетровані* комуністичною роботою. Теж розгорнено акцію серед українців, які жили на польських землях, особливо по більших містах. Поскільки перед тим кадровоорганізаційна праця йшла головню по лінії колишніх військовиків і студентської молоді, тепер її поведено серед усіх суспільних шарів, з окремою увагою на Село й робітництво;

б) Зорганізовано систематичну кадрово-вишкілну працю на всіх організаційних щаблях. Ставлено три головні роди вишколу: ідеологічно-політичний, військово-бойовий і вишкіл підпільної практики (конспірація, розвідка, зв'язок і т.д.);

в) Крім політичної, пропагандивної і бойової діяльності самої Організації, розгорнено нову форму праці — масові акції, в яких приймали активну участь широкі кола суспільства, діючи за ініціативою, вказівками та під ідейним керівництвом організаційних кадрів. У такому пляні проведено: протимонопольну акцію (бойкот продуктів державного тютюневого й алькогольного монополю) з розрахунком на морально-

4 Данціг — німецька назва польського м. Гданськ. — Прим. ред.

політичний ефект; шкільну акцію проти польської денаціоналізаційної політики на тому відтинку та в обороні українського шкільництва й національного виховання;

г) Обіч революційної діяльності проти Польщі, як окупанта й гнобителя Західньо-Українських Земель, поставлено другий фронт протибольшевицької боротьби як рівнорядний і так самоактивний теж на ЗУЗ (а не тільки ОСУЗ). Цей фронт був спрямований проти дипломатичних представників ССРСР на ЗУЗ (атентат* М. Лемика на секретаря і політичного керівника советського консульства у Львові Майлова і політичний процес), проти большевицької агентури, компартії та советофільства. Метою тих акцій було заманіфестувати єдність визвольного фронту, солідарність Західньої України з протибольшевицькою боротьбою Осередніх* і Східніх Земель України та викоринити на Західній Україні комуністичну й агентурно-советофільську працю серед українського населення.

г) В бойових діях занехано експропорціяційні акції, які переводжено давніше проти польських державних установ, зате сильніше заакцентовано бойові акції проти національно-політичного утиску й поліційного терору польської влади супроти українців.

Цей період моєї діяльності закінчився моїм ув'язненням у червні 1934 р. Передше я був кількакратно арештований польською поліцією у зв'язку з різними акціями УВО й ОУН, напр., при кінці 1928 р. в Калуші й у Станиславові* за організування в Калуші листопадових свят-маніфестації в 10-річчя 1-го Листопада і створення ЗУНР у 1918 р. На початку 1932 р. я був притриманий при нелегальному переході польсько-чеського кордону й того року просидів з місяці в слідчій тюрмі у зв'язку з атентатом на польського комісара Чеховського і т.п. Після арештування в червні 1934 р. я перебував слідство у в'язницях Львова, Кракова й Варшави до кінця 1935 р. При кінці того року і на початку 1936 р. відбувся процес перед окружним судом у Варшаві, в якому я, разом з 11 іншими обвинуваченими, був суджений за приналежність до ОУН та за зорганізування атентату на міністра Броніслава Перацького внутрішніх справ Польщі (який відповідально керував польською екстермінаційною політикою* супроти українців). У Варшавському процесі мене засудили на кару смерти, яку замінено на досмертну тюрму на підставі амнестійного закону, схваленого польським сеймом під час нашого процесу. В літі 1936 р. відбувся другий великий процес ОУН у Львові. Мене судили як крайового провідника ОУН за цілу діяльність ОУН-УВО того періоду. На лаві підсудних було більше членів очолюваної мною Крайової Екзекутиви. Вирок у Львівському процесі мені злучили з Варшавським — на досмертне ув'язнення. Після того я сидів у в'язницях «Свенти Кшиж» коло Кельц, у Вронках коло Познаня

і в Берестю над Бугом до половини вересня 1939 р. П'ять і чверть року я просидів у найтяжчих в'язницях Польщі, з того більшу частину в суворій ізоляції. За той час провів я з голодівки по 9, 13 і 16 днів, одну з них спільно з іншими українськими політичними в'язнями, а дві — індивідуально, у Львові й Бересті. Про підготову Організації до моєї втечі, що була предметом судового процесу, я довідався щойно на волі.

Німецько-польська війна у вересні 1939 року застала мене у Берестю над Бугом. З першого дня війни місто було бомблене німецьким летунством. 13 вересня, коли положення польських військ на тому відтинку стало критичне через окрилюючі операції противника, в'язнична адміністрація і сторожа поспішно евакуювалися і я, разом з іншими в'язнями, в тому числі й українськими націоналістами, дістався на волю. (Мене визволили в'язні націоналісти, які якось довідалися, що я там сиджу в суворій ізоляції).

*

З гуртом кільканадцятьох звільнених з в'язниці українських націоналістів я подався з Берестя на південний захід у напрямі на Львів. Ми пробиралися бічними дорогами, здалека від головних шляхів, стараючись оминати зустрічі, як і з польськими, так і з німецькими військами. Ми користали з допомоги українського населення. На Волині і в Галичині, вже від Ковельщини, ми пов'язалися з діючою організаційною мережею ОУН, яка почала творити партизанські відділи, дбаючи про охорону українського населення та заготовляючи зброю й інші бойові припаси для майбутньої боротьби. В Сокалі я зустрівся з провідними членами ОУН того терену. Одні з них були на волі, інші повернулися з в'язниці.

З ними я обговорив ситуацію і напрямні дальшої праці. Це був час, коли розвал Польщі вже був очевидний і стало відомим, що більшовики мають зайняти більшу частину ЗУЗ на підставі договору з гітлерівською Німеччиною. Отже ціла діяльність ОУН на ЗУЗ мусіла бути швидко переставлена на один протибільшовицький фронт та dostosована до нових умов! З Сокальщини я вирушив до Львова в товаристві пізнішого члена Бюро Проводу ОУН Дмитра Маївського-Тараса. До Львова ми прибули кілька днів після вмаршу туди більшовицького війська й окупаційної влади.

У Львові я був два тижні. Жив конспіративно, але з уваги на початкове неналаднання більшовицької поліційної машини, користувався значною свободою рухів і ввійшов у контакт не тільки з провідним активом ОУН, а й з деякими провідними діячами українського церковного й національно-церковного життя. Спільно з членами Крайової Ек-

зекутиви* й іншими провідними членами, які були в той час у Львові, ми устійнили* пляни дальшої діяльності ОУН на українських землях і її протибольшевицької боротьби. На першому місці поставлено: розбудову мережі й дії ОУН на всіх теренах України, що опинилися під більшовиками; плян широкої революційної боротьби при поширенню війни на території України і незалежно від розвитку війни; протиакцію на випадок масового знищування більшовиками національного активу на ЗУЗ.

Я зразу мав плян залишитися в Україні й працювати в безпосередній революційно-визвольній дії ОУН. Але інші члени Організації настоювали на тому, щоб я вийшов за кордон большевицької окупації і там вів організаційну працю. Остаточно перерішив цю справу прихід кур'єра від Проводу з-за кордону з такою самою вимогою. У другій половині жовтня 1939 р. я покинув Львів і разом з братом Василем, який повернувся до Львова з польського концтабору в Березі Картузькій, та з 4-ма іншими членами перейшов советсько-німецьку демаркаційну лінію окржними дорогами; частково пішком, частково поїздом прибув до Кракова. Краків став у той час осередком українського політичного, культурно-освітнього й суспільногромадського життя на західніх окраїнах українських земель поза большевицькою, а під німецькою військовою окупацією та серед скупчень української еміграції в Польщі. В Кракові я увійшов у працю тамошнього осередку ОУН, в якому зібралося багато провідного членства з ЗУЗ, польських в'язниць; було теж декілька провідних членів, які вже давніше жили в Німеччині, Чехо-Словаччині й Австрії. У листопаді 1939 р. я поїхав на 2 тижні до місцевости Піщани (Пещани) у Словаччині на лікування ревматизму, разом з двома-трьома десятками звільнених з польських тюрем українських політичних в'язнів. Серед них було багато визначних провідників націоналістичного руху на ЗУЗ. До Піщан приїхало ще декілька провідних членів ОУН, які були в останньому часі активні в організаційній праці на ЗУЗ, на Закарпатті і на еміграції. Це уможливило відбути в Піщанах низку нарад провідного активу ОУН, на яких проаналізовано ситуацію, дотогочасний розвиток визвольної боротьби, внутрішньо-організаційні справи в краю і за кордоном. На цих нарадах викристалізувалася низка справ, важливих для дальшої боротьби ОУН, що вимагали розв'язання.

Зі Словаччини я поїхав до Відня, де теж була важлива закордонна станиця ОУН, в якій концентрувалися зв'язки ОУН із ЗУЗ в останні роки польської окупації, а також з Закарпатською Україною. При кінці 1939 р., або в перші дні 1940 р. до Відня приїхав теж провідник ОУН на Українських Землях Тимчій-Лопатинський. Тут устійнено, що ми обидва поїдемо до Італії на зустріч з тодішнім головою Проводу Українських Націоналістів полк. А. Мельником. Моя поїздка до нього була про-

ектована ще в Кракові. У висліді організаційних нарад у Львові, Кракові, Піщанах і Відні мені припало бути речником провідного активу ОУН на УЗ, активу звільненого з тюрем, та того закордонного активу, що вийшов з крайової боротьби останніх років і стояв у живому зв'язку з краєм. Я мав з'ясувати голові Проводу Організації ряд справ, проєктів і вимог внутрішньо-організаційного і політичного характеру для наладнання здорових відносин між ПУН-ом і крайовим революційним активом. Після смерти основоположника і провідника ОУН полк. Є. Конавальця створилися ненормальні відносини напруження і розходжень між Крайовим Проводом й активом Організації та ПУН-ом. Причиною того було з одного боку недовір'я до деяких осіб, найближчих співпрацівників полк. А. Мельника, зокрема до Ярослава Барановського. Це недовір'я зростало на підставі різних фактів його праці й організаційного життя. З другого боку, зростало настороження крайового активу до політики закордонного проводу. Зокрема після т. зв. Віденського договору в справі Закарпатської України це перетворилося в опозиційну поставу до орієнтації на гітлерівську Німеччину. Договір Ріббентропа-Молотова й політичне узгодження між Берліном і Москвою на початку війни надало цьому розходженню політичної гостроти. Прибуття крайового провідника ОУН заактуалізувало поїздку до полк. А. Мельника. З Тимчієм-Лопатинським ми мали однозгідне становище в усіх засадничих питаннях революційно-визвольного руху, яке зрештою було так само одностайне серед загалу крайового активу, ми сподівалися спільно переконати полк. А. Мельника і ліквідувати наростаючі розходження.

До Італії я поїхав перший, в першій половині січня 1940 р. Був у Римі, де станицею ОУН керував проф. Є. Онацький. Там зустрівся я, між іншим, з своїм братом Олександром, який жив у Римі від 1933–34, студіював там і зробив докторат з політично-економічних наук, одружився і працював у нашій місцевій станиці. З полк. А. Мельником я відбув зустріч і розмову в одному з міст північної Італії, найперше з крайовим провідником Тимчієм-Лопатинським.

Ці розмови закінчилися негативним вислідом. Поскільки раніше розходження стосувалися головню до співпрацівників А. Мельника, то у висліді його становища вони мусіли звернутися так само проти нього. Полковник Мельник не погодився відсунути Я. Барановського з ключового становища в ПУН-і, що давало йому вирішний вплив і детальний вгляд у найважливіші справи Організації, зокрема в справи крайові та зв'язків між краєм і закордоном. Так само він відкинув нашу вимогу, щоб плянування революційно-визвольної протибольшевицької боротьби не зв'язувати з Німеччиною, не узалежнювати її від німецьких воєнних плянів. Тимчій-Лопатинський і я обстоювали становище крайового активу, що боротьба ОУН в Україні мусить бути достосо-

вана передусім до внутрішньої ситуації в СРСР, а передусім в Україні, та що не маємо таких союзників, щоб узгоджувати наші пляни з їхніми. Якщо б большевики розпочали масове винищування чи виселювання національного активу на окупованих західніх землях, щоб знищити головну базу організованого руху, тоді ОУН повинна розгорнути широку революційно-партизанську боротьбу, не дивлячись на міжнародну ситуацію⁵.

*

Тому, що полк. А. Мельник не хотів поступитися в політичній і персональній площинах, у лютому 1940 р. створено Революційний Провід ОУН, очолений Степаном Бандерою. Рік пізніше Революційний Провід скликав II Великий Збір ОУН, на якому одноголосне вибрано головою Проводу Степана Бандеру. Під його проводом ОУН знову стає кипучою революційною організацією. Вона розбудовує організаційну мережу на Рідних Землях, творить похідні групи ОУН з того членства, що було за кордоном, і в порозумінні з прихильними українській справі німецькими військовими колами творить український легіон та організує визвольну боротьбу, спільно з іншими поневоленими Москвою народами. Перед вибухом німецько-російської війни Бандера ініціює створення Українського Національного Комітету для консолідації українських політичних сил до боротьби за державність. Рішенням Проводу Організації 30 червня 1941 р. проголошено відновлення Української Держави у Львові, але тому, що Гітлер доручив своїй поліції негайно зліквідувати цю «змову українських самостійників», німці заарештували Ст. Бандеру вже кілька днів після акту проголошення віднови Української Держави. Німецьким в'язнем був Степан Бандера до грудня 1944 р. Тоді звільнено його і кількох інших провідних членів ОУН з ув'язнення, пробуваючи приєднати собі ОУН і УПА, як союзника проти Москви. Німецьку пропозицію Степан Бандера рішуче відкинув і на співпрацю не пішов.

На Крайовій ширшій нараді Проводу ОУН на УЗ у лютому 1945 р., що була трактована, як частина Великого Збору ОУН, обрано нове Бюро Проводу в такому складі: Бандера, Шухевич, Стецько. Цей вибір підтвердила Конференція ЗЧ ОУН 1947 р. і тоді Степан Бандера став знову Головою Проводу всієї ОУН. Як Провідник ОУН, Ст. Бандера у післявоєнний час вирішує далі продовжувати збройну боротьбу

⁵ На цьому вривається власноручно написаний Степаном Бандерою його життєпис. Дані про дальші роки його життя і праці для української визвольної революції подаємо з статті д-ра Григорія Васковича «Життя і діяльність Степана Бандери» («Українська Кореспонденція», ч. 8 з 1.10.1964, Українське В-во в Мюнхені, стор. 3–7).

проти Москви. Він інтенсивно організує крайовий зв'язок і бойові групи ОУН, які втримують контакт з Краєм постійно аж до його смерти.

У 1948 р. в Закордонних Частинах ОУН витворюється опозиція, якій Степан Бандера протиставився в площині ідейній, організаційній і політичній. Того ж року за його апробатою* представники ЗЧ ОУН входять до Національної Ради, щоб консолідувати політичну діяльність української еміграції. Але два роки пізніше Провід ЗЧ ОУН вирішив вийти з УНРади, бо вона не давала моральної підтримки революційній боротьбі й узурпувала право репрезентувати український нарід від імені фіктивних партій. Щоб справніше поладнати конфлікт з опозицією ЗП УГВР, у квітні 1948 р. Бандера запропонував Лебедеві перебрати головування Проводу ЗЧ ОУН і зформуванню його з участю членів опозиції, з чого Лебедь уже в липні зрезигнував*, віддаючи назад керівництво Бандері. Для утихомирення дальшої опозиційної критики Ст. Бандера в грудні 1950 р. уступив з посту Голови Проводу ЗЧ ОУН, підкресливши тим безпідставність закидів про його диктаторські амбіції і плянуючи перейти в Україну. Тим часом він виконував функції в Проводі ЗЧ ОУН, як член цього Проводу, під головуванням спершу Ст. Ленкавського⁶, а згодом, від квітня 1951 р. під головуванням Я. Стецька. Коли опозиція вперто поширювала вістки, що ОУН в Україні перейшла з націоналістичних позицій на соціалістичні і те саме мають зробити ЗЧ ОУН, Ст. Бандера радикальним потягненням* вирішив примусити Крайову ОУН виразно визначити ідейно-політичні позиції, щоб унеможливити дальшу спекуляцію «краєвими позиціями» і підшивати під фірму* ОУН неокомунізм. 22 серпня 1952 р. він уступив з посту Голови Проводу всієї ОУН. Це його уступлення не було, однак, прийняте ніякою компетентною установою ОУН і Ст. Бандера остався далі Провідником ОУН до своєї смерті в 1959 р. Четверта Конференція ЗЧ ОУН в травні 1953 вибрала Ст. Бандеру знову на Голову ЗЧ ОУН Проводу. В лютому 1954 р. прийшло до розриву з новою опозицією, що наростала в Закордонних Частинах ОУН з 1953 р., після невдалих спроб домовитися на форумі «Колегії Уповноважених», до якої «з волі Краю» входили Л. Ребет, З. Матла і Ст. Бандера. Рік пізніше, 1955 р., відбулася 5-та Конференція ЗЧ ОУН, яка наново вибрала Головою Проводу ЗЧ ОУН Ст. Бандеру і з того часу знову інтенсивно поведено роботу Організації. Тоді присвячено особливу увагу організуванню теренів, крайовим зв'язкам і зовнішній політиці.

15 жовтня 1959 р. Степан Бандера впав жертвою скритовбивства. Медична експертиза виявила, що причиною смерті була отрута. Два роки пізніше, 17 листопада 1961 р., німецькі судові органи проголоси-

6 Ст. Ленкавський очолив Провід ЗЧ ОУН 3 грудня 1950 р.

ли, що вбивником Степана Бандери є Богдан Сташинський з наказу Шелепіна і Хрущова. Після докладного слідства проти вбивника Сташинського відбувся процес від 8 до 15 жовтня 1962 р. Присуд проголошено 19 жовтня, в якому Сташинського засуджено на 8 років важкої в'язниці. Німецький Верховний Суд у Карльсруге ствердив, що головним обвинуваченим у вбивстві Бандери є советський уряд у Москві.

ЗНАЧЕННЯ ШИРОКИХ МАС ТА ЇХ ОХОПЛЕННЯ

Ця, перша у своїй черговості, стаття Степана Бандери була друкована за підписом *С. Сірий* у циклоstileвому виданні «Визвольна Політика», ч. 1, рік I, Прага, січень 1946, на сторінках 15–17. Автор вказує на значення та важливість участі широких кіл громадянства у внутрішньо-політичній дії, скерованій на допомогу для революційно-визвольної боротьби, і дає ряд практичних вказівок для проведення цієї акції.

Наша внутрішньо-політична праця скерована на те, щоб дослівно охопити весь загаль громадянства, щоб дійти до кожного українця, як причетного, так і непричетного до загального громадського життя, однаково — в рамках того життя, чи поза ними, і незалежно від них.

Найважливіша справа — здобути безпосередній вплив, включити у нашу боротьбу найбільшу і найвартіснішу їх частину. Тому за об'єкт своєї політичної праці беремо всю народню масу.

Для нас вона важлива з таких міркувань: поперше, маса — це збірнота одиниць. Для того, щоб впливати на найбільшу кількість українців одночасно, охоплюємо своїм впливом всю масу. В ній живуть і з неї виростають найцінніші своєю ідейністю, бойовістю і здібностями одиниці тоді, як відповідна акція їх розбудить, дасть їм нагоду і відкриє дорогу, щоб вони виявили себе. Багато таких високоцінних* людей живе, можна б сказати, у глухій гущі маси, але про їхні здібності і цінні для політичної праці прикмети не знають ні вони самі, ні ніхто інший. Треба піти в найгустішу масу, на саме дно, щоб до них дійти, і треба відповідної акції, щоб їх покликати.

Подруге — нам треба опанувати своїми ідеями, боротьбою і відповідними акціями теж саму масу, як збірну одиницю. Треба втягнути її у політичну дію. Бо вона дає політичному рухові та організації широке опертя. Масовість же надає революційній боротьбі та кожній політичній дії велику розгінну силу та помножує її кількість.

У нашій боротьбі маса — це важливий фактор, як збірнота одиниць, її приєднуємо і гуртуємо. І навпаки, з допомогою одиниць охоплює-

мо й опановуємо масу. Йдемо цими обома шляхами одночасно, а одна праця підсилює другу.

Насамперед ми повинні докладно пізнати кожне середовище, серед якого думаємо вести політичну роботу. Не вистачить знати загально характер і прикмети елементів, що в ньому гуртуються, чи загальну психологію маси. Треба вивчати кожне конкретне середовище, зокрема треба пізнати його особливі прикмети. Очевидно, все це приходить ся робити вже під час самої діяльності, бо на довгі вступні спостереження і дослідження перед приступленням до праці ми, в нинішніх обставинах, не можемо собі дозволити.

Пізнати середовище — значить пізнати пересічний його тип, його окремі вияви, відхилення від пересічного, різного роду особливості. Треба пізнати і збагнути людей, спосіб їхнього думання, сприймання і реагування на ті чи інші явища, знати, чим вони живуть, як і що переживають, як ставляться до різних явищ. Насамперед треба поцікавитися їхнім матеріальним станом, умовами побуту, життя, праці, можливостями влаштувати і поліпшити їхнє життя, їхні умови, потреби і бажання.

Для того треба нашим членам входити в життя мас, в усі його вияви. Шукати різних зустрічей з людьми та цікавитися якнайбільшою кількістю їхніх справ.

Для того, щоб могли і вміти повести успішну працю для опанування широких мас, треба брати їх такими, якими вони є в дійсності, це значить, також з усіма їхніми хибами і недомаганнями. Підходячи до мас, не слід розраховувати тільки на високовартісні чи вже вироблені елементи і тільки такими займатися, а на інших махнути рукою. При всіх акціях, які розраховані на ширші маси, кінечним є пристосовувати свою тактику і цілий підхід до рівня пересічного громадянина, до його зацікавлень, способу думання та його здібностей і готовости йти шляхом політичної боротьби та відповісти вимогам, що їх вона ставить.

Тож тактика політичної праці серед широких мас мусить бути нескладна і в кожному відношенні пристосована до політичного рівня даного середовища. Такі вимоги ставить само життя і без цього політична праця, наставлена на широкі маси, є безуспішна, особливо спочатку.

Якщо б ми переставили всю свою працю на масові рейки, тоді у висліді* понизився б її рівень. Але цього не думаємо робити. Подібно, як досі, так і надалі нам треба продовжувати ті всі роди й форми нашої діяльності, які розраховані на кращі, передові елементи. Роботу, що має активізувати, притягати, гуртувати, вирощувати й заправляти найкращі передові одиниці з маси, мусимо далі посилювати і не може бути й мови про те, щоб її занедбувати або припинити.

Ідеться про поширення нашої діяльності, а не про переставлення її на інші рейки. Маємо заактивізувати й скріпити політичну роботу, призначену для широких мас, не послаблюючи праці, розрахованої на передові, провідні елементи. Ведемо свою внутрішньополітичну працю кількома шляхами одночасно. Чим вищі вимоги ставимо до середовища, тим вищий політичний рівень даної праці та одночасно тим вужчі її рамці і тим вужчі охоплювані ними кола. Навпаки, чим ширші кола охоплює політична акція, і чим нижчий пересічно рівень її учасників, тим простіший характер даної політичної роботи.

Коли масову політичну працю ми пристосовуємо до характеру і рівня широких мас, то робимо це тільки з тактичних міркувань. Насамперед — зміст завжди остається незмінний, міняються лише зовнішні форми й практична постановка роботи. Але і в цьому відношенні не думаємо постійно пристосовуватися до рівня мас. Як тільки в певному середовищі здобудемо ґрунт під ногами, зразу ж починаємо формувати ці маси, підтягаючи їх на вищий рівень та, крок за кроком, починаємо вести їх до цілі. Маючи вплив на масу, починаємо нею кермувати і з стану маси, до якої спочатку нам треба було пристосовувати свою тактику, переводимо її до ролі свідомого, виробленого й активного чинника в нашій політичній боротьбі.

При першому погляді на цю справу може здаватися, що за недостатньої кількості людей на цих теренах не зможемо цього робити серед передових елементів, тобто, що будемо примушені братись за одну або за другу працю. Та в дійсності так не мусить бути.

Робота широкого, масового характеру, вироблення відповідної методики праці, створення потрібної організаційної апаратури, вишукування правильних шляхів і надання потрібної розгінної сили — все це вимагає спочатку великого вкладу енергії та відставлення поважної кількості людей до праці. Але для продовжування і дальшого поглиблення праці не треба додавати нових сил, навіть не конечно залишати зайнятих на початку. Бо вже в скорому часі початковий вклад сил буде оплачуватися припливом нових розбуджених до активності сил.

У висліді активної праці серед широких мас, до нашої диспозиції стане багато нових людей, їм можна буде великою мірою доручити менш складні політичні завдання і відтяжити* людей з більшим політичним виробленням, дуже потрібних нам сьогодні для відповідальнішої політичної дії. Діяльність серед мас значною мірою вестимуть далі ті нові люди, які виявляться і прийдуть до нас.

У висліді активізації мас та здобуття серед них впливу, будемо мати тривкішу й сильнішу позицію у багатьох ділянках громадського життя. Тому, що зміст праці серед широких мас не є інший від змісту нашої політичної праці, яку ми досі вели серед вужчих кіл, доводиться

тільки вибрати для неї відповідну форму. Головне завдання — це устійнення* змісту, сама ж популяризація готового не важка і не вимагає багато праці.

У сучасний момент ми розпоряджаємо таким великим політичним капіталом, що масовою політичною роботою не зменшимо його, а навпаки, збільшимо. Пам'ятаймо далі, що наша боротьба проти гітлерівської Німеччини тепер має велике значення, а з часом буде його втрачати. Якщо цього тепер не використаємо, то з таким трудом здобутий політичний капітал великою мірою розтратимо.

Отже, якщо ми не охопимо мас, то вони частинне* підуть не з нами, чи частинно навіть проти нас та великою мірою здеморалізуються. А ми потребуємо мас у нашій політичній боротьбі, в тому теж і мас еміграційних.

До проблеми політичної консолідації

Ця стаття Степана Бандери, за підписом С.А. Сірий, була надрукована у місячному журналі «Визвольна Політика» (Лондон, рік вид. I, чч. 4–5, червень-липень 1946 р.). Один рік після другої світової війни, коли увага загалу української еміграції була звернена на зовнішньополітичні події і справи, чи на дальшу долю «ді-пістів»⁷ у таборах утікачів, автор статті закликає до політичного об'єднання всіх українських творчих сил на чужині, додаючи в них поважний фактор допомоги для воюючої Батьківщини. Об'єднати ті всі сили, сконсолідувати їх в одну цілість, без затрати їхньої окремишньої специфіки — це було, за словами Степана Бандери, найважливіше завдання. Ця проблема займала його від 1945 р. Тому до питання політичної консолідації він повертався у своїх статтях і листах протягом років. (Дивись: «Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном» з 1948 р., «За завершену політичну структуру» з 1958 р., «Інтерв'ю для радіостанції В. Шарвана в Боффало, США» в 1959 р., а теж листи до Генка з 15.12.1945, до «Кре-за» з 16.8.1947 і до «Настаса» з 11.1.1948 р.). Крім того виїмки статті «До проблеми політичної консолідації» були поміщені у «Повідомленнях Проводу» ч. 2 за серпень 1946 р.

У своїх статтях на тему консолідації Ст. Бандера постійно ставив незмінну передумову, щоб «політичні угруповання керувалися одним основним політичним імперативом змагання за здійснення головної мети: Самостійної Соборної Української Держави і для тієї мети підпорядкували всі свої вужчі, партійні інтереси», і щоб вони йшли до цієї мети одним шляхом — шляхом національно-визвольної революції.

Прагнення до консолідації цілого українського політичного життя на еміграції, передусім те, що нуртує серед широкого загалу громадянства, у найглибшому джерелі має здорове вичуття великої потреби нашого буття і визвольної політики. Зате у практичних політичних плянах і заходах, що походять від різних партійних осередків, помітна перевага вузькопартійних цілей і тенденцій, якими ці осередки намагаються скерувати здоровий гін мас до консолідації в річище партійної політики та спрямувати на свої партійні лотоки*. Всі, що захоплені ідеєю консолідації, без вузько-партійних розрахунків, прагнуть до зібрання, згуртування всіх сил, протиставляючись розпо-

⁷ «Ді-пісти» — переміщені особи, що перебували в спеціальних таборах у деяких країнах Західної Європи, зокрема на території Німеччини й Австрії; від англ. *Displaced Persons*, скорочено — D. P., або Ді-Пі. — Прим. ред.

рошуванню політичної енергії української еміграції, прагнуть до дальшого уодностійнення і координування діяльності в усіх ділянках, а передусім політичної акції. Одначе, реально досягти тих бажаних ефектів не так легко, як це здається при поверховному розгляді проблеми.

Сама механічна консолідація, про яку звичайно думає велика більшість її речників, — напевно не принесла б поважних позитивних наслідків. Навпаки, коли б ми пов'язали різні політичні угруповання тільки формально, а вони далі хотіли б іти власними політичними шляхами, не тільки у другорядних питаннях, а й у принципових справах української внутрішньої і зовнішньої політики, — то у висліді*, замість скріплення, було б послаблення, замість об'єднання — взаємне паралізування. Механічне об'єднання, без справжнього узгіднення найважливіших справ нашої визвольної політики, без однієї спільної політичної плятформи, яка визначала б один шлях до однієї, спільної мети, — не тільки що не скріплювало б цілоти української політичної енергії на шляху визволення, але й гальмувало б акцію складових частин нашої політичної дійсности та неутралізувало б досягнення їхньої позитивної роботи. Образ такої політичної єдности української еміграції та наявних серед неї політичних сил був би тільки оптичною оманю, ця єдність видавалася б справжньою тільки при надто поверховній обсервації. До того ж квота зовнішня активність утвору механічної консолідації, спричинена суттєвими внутрішніми розходженнями, у зовнішньо-політичному ефекті дорівнювала б імпотенції цілоти українських сил на еміграції.

Істотною рисою усяких плянів механічної консолідації є намагання створити збірну конструкцію-конгльомерат різних, за змогою всіх, політичних угруповань, без урахування процесу докорінної внутрішньої політичної консолідації, в наслідок якої всі угруповання, учасники об'єднання, прийняли б одну загальну політичну плятформу, спільну лінію і спільні засади визвольної політики. В таких проектах не виключаються і ці моменти внутрішньої консолідації, але вони стоять там практично на дальшому пляні, тобто мають бути наслідком попереднього, механічного поєднання.

Думки про механічну консолідацію є і серед тієї частини еміграційного громадянства, що не досить глибоко розуміє суть нашої політичної проблематики, прагне до єдности й одностайної політичної акції, а в зовнішніх виявах хоче бачити вже й таку саму внутрішню суть. Часто думають так, аби вже тільки різні політичні угруповання створили якийсь спільний політичний орган, а решта — «це прийде згодом». Але в таких спрощених, поверховних методах немає дороги до визначеної цілі, навпаки, вони можуть тільки спиняти й утруднювати процес природної консолідації. Якщо починати від створення механічного зліпку,

а щойно потім братися за головні, суттєві проблеми і труднощі, тоді безуспішні заходи і спроби тільки підживляли б ґрунт для інших консолідаційних починів, побудованих на здорових засновках. Невдалі заходи і нежиттєві твори марно абсорбували б енергію політичних осередків і сил, створили б стан взаємного паралізування і неутралізування, витрати енергій на безконечне «перетягання лави», застій та неспроможність до активності назовні.

Перш ніж давати відповідь на питання, яка консолідація в нас є можлива і потрібна, доцільно з'ясувати собі позитивне розуміння цієї проблеми.

Маємо на увазі створення такого укладу і взаємовідносин українських політичних напрямків, сил, тенденцій і акцій, щоб усі вони, зберігаючи свої позитивні питомості*, окремі цілі та прикмети, затримуючи свій власний шлях розвитку, прагнули передусім до здійснення однієї, спільної національної мети, прямували до неї в найзагальнішому визначенні — одним спільним шляхом у кардинальних питаннях національного буття, визнавали один ієрархічний уклад головних вартостей, однакові критерії оцінки основних питань національної політики, шанували й реалізували один головний принцип внутрішньо-національного порядкування справ і визнавали авторитет одного, найвищого керівного чинника та репрезентації України.

В таких рамках мусить бути місце для процесів внутрішньої диференціації, кристалізації та росту окремих течій, рухів й угруповань, можливість для постійного розвитку в укладі й відносинах поміж тими чинниками та природні умови здорового суперництва й змагання за впливи.

Отже, як з одного боку не визнаємо тенденцій механічного, самого тільки зовнішнього в'язання різних угруповань, які потім ходили б цілком різними перехресними дорогами, так з другого боку — не прикладаємо рук до таких концепцій, які політичну консолідацію спрямовують на шлях гальмування природного поступу та розвитку політичної думки і дії (через петрифікацію* наявного укладу й співвідношення сил) та які (тенденції) створюють закостенілу структуру внутрішньо-українського життя, що унеможливить вільний, здоровий розвиток окремих рухів, політичних напрямків і сил.

У питанні, чи існують найважливіші, зокрема об'єктивні, передумови для процесу консолідації українських політичних угруповань на чужині, головне значення мають два моменти: поперше, чи ті українські політичні чинники, що їх маємо на увазі, мають одну спільну мету, по-друге, чи за сучасної загальної політичної ситуації до тієї мети можна йти кількома шляхами, чи тільки одним шляхом.

До українських національних політичних чинників і угруповань можна зараховувати тільки ті, які стоять на платформі державної са-

мостійности і соборности України, тобто визнають за головну й найважливішу мету української політики та всіх змагань українського народу — звільнення України від московсько-большевицького поневолення і відновлення суверенної Української Держави. Це є основна передумова для того, щоб якимось угруповання брати до уваги при політичній консолідації та взагалі, щоб якою-небудь мірою признавати йому місце серед українських політичних факторів. Більшість українських політичних угруповань на еміграції декларативно стоїть на такій загальнонаціональній політичній платформі. Інша справа, чи і наскільки поодинокі угруповання своєю практичною політичною працею підтверджують це своє декларативне становище. Але цього питання не будемо розглядати. Треба зважати на кожний такий політичний чинник, який у живій політичній практиці не зійшов на протилежні позиції, а який має надійні елементи, що при включенні їх у широкий уклад політичних сил з правильним політичним шляхом, вони нададуть йому здорового національного творчого змісту. Усім чинникам з такими завданнями треба дати місце і змогу ввійти до консолідаційної конструкції.

Першою і головною передумовою участі в політичній консолідації є те, щоб політичні угруповання керувалися одним основним політичним імперативом змагання за здійснення головної мети: Самостійної Української Держави і з тією метою підпорядковували всі свої вужчі, партійні інтереси.

Друга передумова до повної політичної консолідації — це визнання тільки одного шляху, щоб досягти ту спільну мету. Бо навіть за ідеального дотримання першої передумови консолідація жвавої політичної праці всіх угруповань була б дуже трудна, якщо б у даній політичній ситуації було більше, ніж один шлях, якими можна йти до визволення і державної незалежності. Якщо б, крім однієї можливої самостійницької політики, було місце на другу чи й більше, які б теж мали шанси на успіх, то очевидно, що одні угруповання прямували б однією дорогою, а інші вибирали б інші шляхи, відповідно до своєї загальної політичної орієнтації. Така ситуація створювала б непригожий ґрунт для повної консолідації, якщо розуміти її не тільки як визнавання спільних найвищих вартостей і прямування до однієї мети, але як уніфікацію, уодностайнення практичної політичної діяльності у найважливіших справах так, щоб була одна українська самостійницька політика.

Скільки можливих шляхів стоїть перед політикою народу — це залежить від різних чинників, насамперед від даної загальної ситуації. Це складне питання, що його не можна шабльоново розв'язувати.

Основне правило, випробуване й утверджене історичним досвідом народів, наказує, що навіть тоді, коли перед політикою нації, як цілості,

відкривається більше шляхів, вона не повинна розділятися, а в найважливіших справах мусить зберегти свою однаковість.

Але бувають надзвичайні ситуації в житті народів, коли ця засада не може бути збережена і під тиском життєвої konieczности змагання народу за підстави власного буття і розвитку йдуть одночасно різними дорогами. Часом буває така ситуація, що у корінних для буття нації питаннях немає абсолютної, безсумнівної певності, що перед цілою нацією стоїть тільки один-однісінький шлях і вихід. У таких моментах діє автоматизм політичної диференціації. Не завжди доходить до практичного поділу фронтів. Часом цей процес не знаходить практичного вияву і не виходить поза сферу споглядань і настроїв. Але у надзвичайних ситуаціях, коли йдеться про основні, радикальні життєві питання народу, в яких вирішується його доля, а шанси, як і ризики, розходяться по двох або кількох дорогах, — політичний інстинкт народу спрямовує живу національну політику одночасно на різні, часто протилежні шляхи, щоб забезпечитись перед найбільшим ризиком, себто ставленням долі народу на одну карту. Хоча це створює складний і прикрий внутрішній стан та трудну зовнішню ситуацію народу, однак іноді це конечний і врешті-врешт спасенний вияв політичної зрілості нації. Часто навіть у тому немає плянового розподілу роль, а діє своєрідний автоматизм, так що різні політичні сили йдуть різними шляхами, які їм відповідають.

Під час минулої світової війни такий процес розподілу фронтів проявився серед багатьох європейських народів у критичних для них ситуаціях. Спостереження над тими явищами переконують, що в одних випадках це було корисне для тих народів, а в інших — шкідливе. Тяжко устійнити* абсолютну засаду в оцінці процесів розщиплення практично-політичного діяння нації на два чи більше шляхів. Загальне правило таке, що ті процеси є негативні, бо розпорошують сили й енергію нації в той час, коли їх треба якнайбільше зосереджувати. Через такий поділ нація часто програє на всіх ставках, тоді як, зосередивши всю свою потенцію на одному з можливих шляхів, досягла б своєї мети.

Але бувають виняткові ситуації, в яких політика нації щодо зовнішніх сил та міжнародних констеляцій* і процесів мусить іти одночасно різними, розгалуженими, а часто протилежними шляхами. Коли ситуація вимагає поділу роль і ставлення більше, ніж на одну ставку, тоді наказом часу є не уніфікація політики, а її диференціація.

Така ситуація буває здебільшого у народів, які борються за свій суверенітет. Часом для скріплення зовнішньо-політичного ефекту дій одного політичного напрямку потрібна наявність і співпраця ще й інших напрямків. Буває так, що політична акція по одній лінії дає позитивний ефект якраз в іншому напрямку, що його може використати й оберну-

ти на добро цілості тільки інший політичний чинник, який веде відповідну політичну лінію.

У таких історичних моментах, коли у змаганні вирішується доля нації, треба виходити від головного питання, яка є можлива і найдоцільніша актуальна політика та який внутрішньо-політичний уклад найкраще відповідає вимогам моменту. Тому то політична консолідація не може бути самоціллю, а засобом, політичним інструментом.

Для розвитку й росту сили народу процес консолідації різnorodних політичних елементів сам собою може мати додатні й від'ємні, гальмуючі впливи. Але в таких обставинах, коли йде про оборону самих основ життя і розвитку нації, усі внутрішні політичні процеси мусять бути підпорядковані вимогам і потребам тієї боротьби за існування. Також розвиток і уклад сил народу має бути якраз такий, який найкраще допомагає витривати* в ту історичну хвилину. Тож аспект боротьби проти наступу ззовні має в цьому питанні домінантне значення.

Чи перед українською самостійницькою політикою в теперішній ситуації стоїть більше, ніж один відкритий шлях?

Лише один-єдиний! Це шлях безкомпромісової революційної боротьби проти большевицько-московського імперіялізму, на який то шлях стали всі самостійницькі сили України. Що такий шлях є єдиний — найкраще підтверджує той факт, що немає жодної іншої самостійницької визвольної концепції чи акції.

Це стосується не тільки до Краю.⁸ Годі відділити політичні дії за кордоном від політичної дійсності в Україні. Бо всяка еміграційна політична концепція без підпори і відповідника на рідних землях — це галузка, відірвана від пня. Але й серед чисто еміграційних політичних угруповань, після повного банкрутства однієї орієнтаційної політики за другою, дозріло переконання, що в теперішньому становищі України єдино можливою і правильною є революційна визвольна концепція безкомпромісової боротьби проти большевизму, яка розраховує на власні сили України та на спільну боротьбу інших народів, що в подібній ситуації борються за своє життя проти того ж самого ворога, і яка стороннім силам і змінним міжнароднім констеляціям надає значення додаткових, або допоміжних чинників.

Тепер жодне політичне угруповання на еміграції не ставить і не реалізує іншої, поважної визвольної концепції. Точніше треба сказати, що тепер більшість еміграційних політичних угруповань не здійснює жодної живої політичної концепції. Властивим змістом їхнього існування є спорадичне реагування на деякі події і здебільшого оперування

⁸ Популярне серед членів УВО й ОУН окреслення українських земель, головню західніх, для відрізнєння від чужини, де перебував Провід Організації.

далеким від дійсности програмістичним і декларативним теоретизуванням. А на полі чинної політики стоїть тільки одна самостійницька революційно-визвольна концепція.

Отже, цілком реально існує друга основна передумова для консолідації українських політичних чинників, також за кордоном. Не лише немає об'єктивних перешкод, а навпаки, сучасне політичне становище, останні перипетії української політичної дії та актуальна політична рація – просто підказуються, як конечність, щоб усі українські політичні чинники й сили однастайно прямували єдиним шляхом до визволення, соборности й державної суверенности України.

Розглядаючи питання консолідації українських політичних сил і дій, треба зважати на наявний стан українського політичного життя та уклад політичних сил у краю і на еміграції. Від цього треба виходити, щоб створити бажану українську політичну дійсність та відповідну формацію цілоти українських політичних сил. Позитивні моменти того ж стану треба прийняти як підставу, підвалину наміченого укладу, а негативи слід переглянути, як ті місця, що їх треба виправити чи перебудувати.

В Україні точиться безупинна й безоглядна боротьба поміж двома непримиренними світами. Проти московсько-большевицького імперіалізму й тоталітаризму, проти большевицького поневолення, насильства та цілої системи большевицького режиму стоїть однастайний фронт українського революційного самостійницького визвольного руху. В боротьбі проти большевизму стоїть єдина монолітна українська самостійницька сила. В твердих підбольшевицьких умовах немає місця для половинчатих позицій, для слабих, готових на все політичних утворів. Там немає місця на животіння. Безоглядна боротьба або капітуляція. В таких умовах усі політичні групи, які шукають можливості компромісу, себто можливостей існувати й діяти на середньому полі поміж фронтами боротьби, відійшли з поля активних дій у небуття. В Україні залишилась і втрималася одна-єдина визвольна концепція, концепція українського революційного націоналістичного руху, одна політична дія – революційна боротьба, єдина дійова політична сила – революційна ОУН і одна мілітарна сила – революційна УПА.

Визвольно-революційна боротьба ОУН і УПА стала визвольною боротьбою українського народу, в яку включилися всі активні самостійницькі елементи, без уваги на своє партійно-політичне обличчя. Ініціатором, мотором, провідною і головною пробойовою силою в революційних визвольних змаганнях в Україні надалі є революційна ОУН. Таке поширення боротьби, що охоплює всі самостійницькі елементи цілої України, знайшло відповідне політично-структуральне оформлення у створенні загально-національної політичної формації революційно-державного типу.

УПА зродилася з ініціативи ОУН як загально-національна революційна армія, в якій борються всі, хто хоче боротися за визволення України з-під большевицької Москви та за самостійну соборну Українську Державу. В УПА немає жодного партійного принципу, ні партійної політики. У висліді цілого історичного розвитку визвольних змагань під час останньої війни, зокрема у висліді того факту, що революційна боротьба самостійницьких сил в Україні огорнула весь нарід і всі ділянки життя, зформувалася ціла підпільна система самостійного державного життя, яка існує та діє незалежно і проти окупаційної, спершу гітлерівської, а потім большевицької державної системи. Ця формація поєднує в собі елементи державної організації з елементами підпільної системи організування суспільного життя і політичної акції. Як завершення процесу творення українського підпільного державного життя і революційної державної формації створилася Українська Головна Визвольна Рада — революційний, найвищий державний орган України.

В Україні стоять проти однієї дві державні формації. Перша — т. зв. УССР — це експозитура* московсько-большевицького імперіялізму та його інструмент для поневолення і визиску України, що тримається лиш з допомогою безоглядного терору. Вона не стоїть на сторожі добра України, не захищає життєвих прав українського народу, а стоїть на послугах чужого московського імперіялістичного центру та большевицької партії. УССР не походить з волі України, навпаки, є протиставленням до неї та політичним утвором для її уярмлення.

Проти цієї чужої, безправної, по насильницьки накиненої формації, т. зв. УССР, стоїть самостійна українська державна формація, що її найвищою владою є УГВР. Як формація революційна, державна, вона веде боротьбу проти большевицької системи, існує і діє в Україні завдяки застосуванню відповідних підпільних метод, проти большевицької навали. Хоч вона повністю не виконує суверенних прав і всіх державних функцій в Україні, хоча досі не усунені з України большевицька система і режим, проте в сучасну пору якраз вона, а не УССР, є втіленням української державности, українським державним утвором, що здійснює волю України, захищає її права та репрезентує її перед чужим світом.

УГВР, як революційний найвищий орган України, хоч і не виконує всіх функцій нормального державного уряду, зате виконує найважливішу і найсуттєвішу роль найвищого державного органу нації, що стоїть у боротьбі за своє існування, а саме: вона очолює цю боротьбу. Хоча вона не має тих усіх формальних і наявних атрибутів, що їх зовнішньо відзначають державні органи і їхні функції, зате тим більшу вагітність і значення має те, що державницька дія УГВР має визнання і послух в українського народу.

Це небувалий вияв найвищого морально-політичного авторитету національно-державного органу, тим більше тому, що він не користується засобами нормальної державної екзекутиви* і примусу, а навпаки, є переслідуваний найбезогляднішими методами і засобами тоталітарно-терористичної окупаційної системи. Широкі народні маси ідуть за ним, виконують його доручення і вказівки, не зважаючи на те, що тим наражуються на найжорстокіше переслідування і винищення з боку большевиків, але не відступають від нього навіть в обличчі смерті.

В тих умовах більше, ніж в умовах нормального державного життя, виявляється і постійно засвідчується правда і правність української самостійної державної формації з революційним, найвищим державним органом — УГВР на чолі, її морально-політичний авторитет, позиція і значення. Український нарід не виборами і голосуванням, а своєю жертвенною безнастанною боротьбою ще й ще задокументовує свою незламну волю до самостійного життя і підтверджує той мандат, що його він, як єдиний суверен України, дає Українській Головній Визвольній Раді, яка очолює і репрезентує незалежну українську державність.

В Україні, отже, вже завершився процес політичної консолідації усіх самостійницьких національних елементів на платформі УГВР. Як ця консолідація оформилась і як вона здійснювалася? Там, у противагу до большевицького режиму та його системи, є тільки один самостійницький табір. Об'єднуючим чинником є спільна визвольна боротьба, в якій беруть безпосередню чи посередню участь, або бодай з нею солідаризуються і співчують їй усі, що є проти большевизму, а за Самостійну Українську Державу. В УПА борються добровільці-революціонери незалежно від своєї партійної орієнтації. А в УГВР є найчільніші діячі, провідники-активісти з різних політичних середовищ.

Як організована політична сила залишилась на полі боротьби в Україні тільки одна революційна ОУН. Треба ствердити факт, що тепер в Україні немає жодної іншої самостійницької політичної організації чи угруповання, яке проявляло б своє існування помітною політичною діяльністю. Тут не будемо широко аналізувати цього факту, проте зазначимо, що причина є, з одного боку, в дуже тяжких большевицьких умовах, а з другого — в слабостях усіх інших політичних ідей і угруповань. А в числі — або визнаючи інших політичних напрямків не в силі спромогтися на власну політичну акцію в підбольшевицьких умовах, або ідеї та весь політичний зміст інших політичних напрямків не може захопити того елемента, який у тих умовах готовий до боротьби.

Зате до визвольної боротьби, що її розпочала й організувала революційна ОУН, приєдналися й активно в неї включилися численні

елементи інших політичних напрямків — не як політичні угруповання, а індивідуально, як одиниці, що хочуть боротися за волю України і включаються в існуючі вже, випробувані і загартовані революційні лави. Для всіх тих патріотів-борців вузько-партійні справи стоять на дальшому плані, а найважливіше — це актуальна боротьба.

Оцінюючи і шануючи таку високопатріотичну поставу самостійників інших партійних напрямків, та щоб улегшити визнавцям інших партійних програм взяти участь у революційній визвольній боротьбі, — ОУН дала почин до створення загальнонаціональної революційної збройної сили — УПА, а згодом, з поширенням революційної боротьби до розмірів усенароднього революційного руху, завдяки поставі УПА дійшло до створення УГВР.

Хоч крім ОУН, в Україні не існує і не веде активної діяльності жодна політична самостійницька організація, проте УГВР у своїй концепції, побудові та своїм особовим складом не є однопартійним органом, а як державна формація і як державний орган, є заснована на принципі понадпартійному. В УГВР репрезентовані різні політичні напрямки, бо там є діячі з різних політичних середовищ.

Ініціатива до того вийшла від УПА. За політично-світоглядом розумінням ОУН, монопартійна система в державному житті та в Державній формації не відповідає потребам повного і здорового національного розвитку. В державній організації народу мусить бути місце для політичної диференціації, кристалізації і вільного розвитку політичних угруповань та для здорового, творчого змагання поміж ними. Самі ж державні органи у виконуванні своїх функцій мусять стояти на позиціях понадпартійних: насамперед дбати про добро цілості, а далі справедливо захищати інтереси всіх позитивних складових частин.

Теперішній стан в Україні, де чужа ворожа сила здушує і паралізує вільний розвиток політичного життя, — аномальний. Боремося за повну політичну свободу у вільній Україні, і в суверенній Українській Державі має бути загарантована можливість для існування і розвитку політичних угруповань. Процес організування й активізації політичних угруповань не перечив би концепції і державній формації, яку очолює УГВР, а може кожночасно проходити в її рамках. Якщо б уже тепер в Україні вели або розпочинали свою діяльність й інші політичні організації чи угруповання, які справді стояли б на позиціях визвольної боротьби і державної самостійності України, — то вони вже зараз знайшли б своє місце в рамках УГВР.

Так ось в Україні, в розпалі та найбільшому напруженні визвольної революційної боротьби довершилися одночасно два дуже важливі історичні процеси: створилася самостійна революційно-підпільна формація України і здійснилася політична консолідація всіх самостійниць-

ких, активних елементів українського народу. Ця консолідація зродилася органічним порядком історичного розвитку. Вона жива і тривала, бо постала в ім'я безсмертної, великої, спільної всім ідеї та реалізувалася на державницькій платформі — у рамцях державної формації.

Треба собі ясно усвідомити і виразно заявити, що створення підпільної державної формації та діяльність революційного державного уряду в Україні в підбольшевицьких умовах — це таке високе морально-політичне і революційно-організаційне досягнення, якого не знаходимо в історії інших народів у сучасній, такій багатій на події добі. Подібні політичні явища в інших народів, хоч значно слабші і витворені не в таких тяжких обставинах та ще й при зовнішній допомозі, мають у світі визнання і славу найвищих досягнень у боротьбі за самостійність. Нерозуміти і недооцінювати своїх власних здобутків, щоденно скуплюваних такими високими жертвами, — це вияв морального звиродніння і політичного засліплення, недооцінювання вартості і спроможности свого народу. А вже непростимим національним злочином є применшування чи знецінювання того досягнення визвольної боротьби перед чужим світом.

*

А тепер розглянемо стан на еміграції. Тут українське політичне життя та уклад політичних сил значно інший, ніж на рідних землях. Завдяки свободі тут існують численні політичні угруповання й організації. Немає тут безпосередньої боротьби з ворогом, а політичне життя значною мірою виповняється яловою* партійщиною, дрібними міжпартійними розграми* і спорами та відірваним від життя й актуальної дійсності програмістичним теоретизуванням.

В інших умовах за іншого стану, ніж у краю, і процес політичної консолідації на еміграції мусить проходити інакше та знайти відповідні форми. Розглядаючи питання, котра з консолідаційних концепцій на еміграції найправильніша, треба найперше устійнити, якому моментові надаємо в цій справі вирішального значення.

Наша позиція така, що в сучасному становищі України в усіх питаннях української політики, в цілому й в поодиноких частинах, найважливішим є аспект самої визвольної боротьби, а вирішальним критерієм є її вимоги і потреби. Усе, що цій боротьбі допомагає, сприяє і зміцнює її, усе, що підносить її успішність та ефект лінією визволення — все те добре, позитивне.

Так і консолідаційний процес українських політичних сил та акції на еміграції мусять бути підпорядковані тому загальному правилу. Консолідація має завдання сприяти тому, щоб у визвольну дію вклю-

чити, якщо можливо, всі політичні сили, щоб скоординувати їхні дії та піднести її позитивний для справи визволення ефект, щоб створити таку внутрішньо-українську політичну констеляцію і таку структуру, яка запевнить максимальне зосередження українських сил у безпосередній боротьбі, себто, у зв'язаній з тією боротьбою дії, створить однастайну внутрішньо згуртовану формацію усіх самостійницьких сил, що монолітно і скоординовано протиставлятиметься ворогові та завжди однастайно й однозгідно виступатиме перед цілим зовнішнім світом. Ці всі головні цілі консолідації є активні й на еміграції. Хоч тут немає безпосередньої боротьби з ворогом, як на рідних землях, проте вся політична робота мусить бути спрямована як допоміжна дія для крайової боротьби. Політичні сили еміграції мусять скоординовано вести таку зовнішньо-політичну діяльність, щоб якнайбільше помагати і підтримувати визвольну боротьбу в Україні, добитися якнайкращого зовнішньо-політичного ефекту крайової боротьби та заманіфестувати й утвердити перед цілим світом факт, що всі національні самостійницькі сили України, як у краю, так і на еміграції, становлять одноцілий фронт та одноцілу політичну формацію в боротьбі проти московського більшевизму за державну самостійність України.

Коротко: консолідація мусить принести внутрішнє скріплення українського визвольного фронту, зміцнення його зовнішніх позицій і збільшення зовнішньо-політичного успіху революційної визвольної боротьби. Обидва ці моменти, внутрішній і зовнішній, вміщують у собі всі найважливіші цілі консолідаційних плянів.

З такого визначення цілей уже виразно видно, яка концепція та яка постава консолідації дасть найкращий ефект.

Перша і найважливіша справа — це координація політичного життя і дій еміграції з визвольною боротьбою в краю. Уніфікувати цілість української самостійницької політики так, щоб була тільки одна її лінія, і щоб уся політична акція на еміграції усіх її чинників була пов'язана з визвольною боротьбою в Україні. Об'єднання цілої еміграції, усіх політичних чинників та пов'язання її з визвольним рухом на рідних землях в одноцілій національній державній формації, в якій знайдуть своє місце всі самостійницькі елементи — політичні угруповання, організації та інші чинники, щоб увесь український самостійницький світ творив однастайну цілість державного типу.

Таку розв'язку дає концепція консолідації на державницькій плятформі, в рамках самостійної, діючої державної формації, з принципом політичного примату визвольної боротьби в Україні — консолідації на плятформі і в рамках УГВР.

Українська самостійна державна формація, очолювана УГВ-Радою, що охоплює й об'єднує всі самостійницькі елементи в краю, дає

найкращу платформу й організаційні форми для такого самого об'єднання та охоплення цілої еміграції, усіх її самостійницьких елементів. Завдяки тому, що вона не є партійним чи міжпартійним органом, а формацією державною, в ній можуть знайти своє належне місце всі елементи і чинники, які становлять цілість української національної еміграції. Отже, політичні організації й угруповання, різні політичні чинники, які репрезентують українську державну традицію, які свого часу одержали були від народу мандат як голови і члени урядів Української Держави, або як парламентарні представники українського народу чи його частин; репрезентації центральних загальногромадських установ, станових (професійних) організацій, Українських Церков, наукового світу, загалом — цілої національної еміграції.

Усі ці чинники, увійшовши в одну загальну державну формацію УГВР, в її закордонній частині, братимуть активну співучасть у державницьких змаганнях, що базуються головню на крайовій визвольній боротьбі. Вони будуть пов'язані з нею політично та будуть сприяти посилюванню і закріплюванню її зовнішньо-політичних успіхів і таким чином вноситимуть свій позитивний вклад у визвольну справу. Через те вони здобувають і закріплюють (тепер і на майбутнє) собі місце в укладі українських державно-творчих елементів. При тому всі ці чинники, координуючи свою діяльність в одностайній лінії державницької визвольної політики, зберігають свою окремішність та реалізують свої питоменні* вужчі цілі.

Як здійсниться ця концепція консолідації, то у висліді ціле життя української еміграції матиме таку внутрішню структуру, яку мають звичайно народи, що живуть державним життям. Відповідні закордонні органи УГВР виконуватимуть функції найвищого, керівного державного чинника, хоч без усіх засобів нормальної державної екзекутиви і таких санкцій, а користуючись засобами політично-моральних категорій, як авторитет загально визнаного державного чинника, внутрішньою солідарністю і самодисципліною.

Теперішня постава деяких чинників на еміграції, які негативно чи індіферентно ставляться до визвольної боротьби в Україні, зокрема до УГВР, з вузько партійних мотивів — не може мати суттєвого вирішального значення, ані на стан і розгортання подій на рідних землях, ані на зовнішньо-політичну позицію нашої справи, що її репрезентує УГВР. Але все таки не може бути без значення факт, чи ті чинники засвідчують свою солідарність і тим сприяють успіхові справи, чи ведуть неприхильну і шкідливу акцію, бодай тільки інформативну. Хоч би їхня неприхильна до УГВР акція не мала ніяких безпосередніх наслідків, то вже сам факт того, що вона є, українська, підриває моральні позиції, а це кидає тінь на цілість. Зате одностайна поста-

ва у принципових справах українського визволення, засвідчувана перед цілим народом і перед чужим світом, і то при збереженні здорової внутрішньо-політичної диференціації, напевно і значною мірою приведе до внутрішнього скріплення визвольного фронту та до зміцнення зовнішньо-політичних позицій української справи.

Питання, чому саме така консолідація на державницькій платформі, а не на базі тільки міжпартійного порозуміння, великою мірою висвітлене попередніми міркуваннями. Вирішальне значення мають передусім вимоги визвольної політики і боротьби.

Державна формація УГВР дає найкращу платформу та організаційні рамки для об'єднання всіх самостійницьких політичних чинників на еміграції. Вона ставить передусім важливі, понадпартійні державницькі політичні завдання, навколо яких у спільній політичній акції об'єднуються всі сили української еміграції, в тому числі й усі політичні угруповання. Державницька платформа й такі організаційні рамці найкраще допоможуть розв'язати всі міжпартійні проблеми, а спільна жвава акція найкраще згуртує всі позитивні сили.

Якщо ж консолідація на державній базі, то чому саме на платформі УГВР, а не, напр., на платформі УНР? Такі будуть, між ін., голоси опозиції проти цього пляну.

На це відразу відповідаємо. При чому не намагаємося дати вичерпної відповіді, зокрема не потрібно тут вдаватися до аналізу державно-правних позицій чинників з табору УНР. Бо ціль усіх цих міркувань — висунути такі позитивні моменти, які доводять до політичного замирення і поєднання, а не загострювати спірні й роз'єднуючі питання. Отже, будемо оперувати реальними політичними фактами та заторкнемо тільки те, що є конечним для висвітлення поставленого питання, що його не можна тут оминути.

Передусім УНР як політичний чинник може виступати тільки в ролі фактора еміграційного. Історія його діяльності, зокрема з останніх двох десятиліть, так наочно ствердила й задокументувала цей політичний факт як для українського, так і для чужого політичного світу, що нема потреби його доводити, як і неможливо його серйозно заперечувати. Висуваючи тезу про теперішній т. зв. уряд УНР, як носія і репрезентанта Української Держави, то, промовчуючи державно-правну сторінку цього питання, можна б тільки апелювати до минулого, до історії Української Державности з 1918–20 років та підтримувати думку, що він на еміграції зберіг мандат і компетенції правосильного уряду України.

Якби в нашій визвольній боротьбі і в цілому політичному розвитку в Україні, від початку минулої світової війни, не було того революційного державного життя і того процесу зростання з живої дійсності

революційної державної формації, процесу, завершеного створенням УГВР, тоді нашої самостійницькій політиці довелося би тепер, мабуть, покликатися на минуле і в протиставу до московсько-большевицького ставлення, т. зв. уряду УССР, висувати як репрезентанта української державности традиційний, еміграційний уряд. Інша справа, чи тоді цю роль мав би виконувати уряд УНР, чи, напр., УДП з 1941 року. Але цього питання тут не будемо розглядати, бо така потреба не актуальна.

Але підпільна державна формація та революційний найвищий державний орган України — УГВР, що існує і діє в Україні як політичний факт і фактор, має величезну перевагу над еміграційними чи традиційними урядами, як для самої революційної боротьби, так і для міжнародного становища української справи. Було б зайвим це тут ширше доводити.

У кого мало важить і кого мало переконує значення і потреба розвивати визвольну політику і революційну боротьбу в самій Україні, той хай погляне, яку вагу і яке значення в сучасній світовій політиці мають аналогічні фактори інших народів, яку оцінку знаходять ті чинники у політиці чужих держав. Це ж на наших очах під кінець війни і після її закінчення різні еміграційні уряди, які віддали своїм союзникам під час війни значні прислуги і здобули собі значні позиції, — зустріли з боку тих же союзників численні акти, якими підривається або ліквідується їхнє значення і роля. А натомість політика їхніх союзників-великодержав старається ціною їхнього падіння (чи підупадання) здобути собі впливи і позиції щодо тих політичних процесів і сил, які існують і діють у батьківщині тих еміграційних урядів. Підставою такого ставлення західніх великодержав до еміграційних і крайових факторів поневолених народів є, крім мотивів політичної тактики супроти ССРСР, консеквентний* і холодний реалізм їхньої політики щодо тих народів. Розраховуючи на те, що дотичні поневолені народи мають відіграти у міжнародних подіях реальну роль як силові, а не тільки пропагандивні фактори, — політика великодержав оглядається передусім на те, що діється в тих країнах, на той розвиток подій, які там відбуваються, і на ті сили та чинники, які формують крайову дійсність. Сьгодні для них мають більше значення навіть слабкі, проблематичні взаємини з дотичними крайовими чинниками, ніж підтримка відданих їм союзників — еміграційних урядів. З політичного погляду це не є ані невірність союзникам, ані невдячність, а просто-напросто тверезий політичний реалізм, який вважає за підметний політичний чинник саме нарід як цілість, себто його головну, діючу на своєму терені частину, а не еміграційний відламок.

Такі «міжнародньо-політичні показові лекції» мусять вивчати ті українські еміграційні політичні чинники, зокрема ті, які задалеко ві-

дійшли від ґрунту політичної істини (тобто істини, що нарід у визвольній боротьбі мусить керуватися насамперед раціями і потребами цієї боротьби) і занадто покладаються на порятунок від зовнішнього світу, а, вдивляючись у чужі політичні обрії, беруть для оцінки нашої політичної проблематики чужі критерії та міри, вироблені для інших, відмінних політичних ситуацій. На тих прикладах, що їх так багато дають теперішні світові події, можна легко переконатися, що і в чужій тверезій політиці «високої кляси» така політична проблематика, як у нас, розцінюється тими самими критеріями і мірами, якими послуговується і наш «доморослий» революційний рух. Може, через те й легше буде знайти спільну політичну мову.

Спостерігаючи позиції (з одного боку крайових, а з другого, еміграційних політичних чинників інших народів, ставлення їх до одних і других західніх великодержав) та цілу еволюцію тих відносин за останні роки, тим легше стає зрозумілим, яке велике політичне значення має існування і діяння в Україні підпільної державної формації і такого ж революційного уряду. Протиставлення його большевицькій експозитурі має на міжнародній арені значно сильніші атути* і переконливішу силу, ніж виставлення еміграційного уряду. Бож сам факт його існування і діяння на українській території і те, що большевики не можуть його знищити, хоч докладають всіх зусиль тоталітарно-енкаведівської державної машини, — це таке сильне і наочне свідоцтво про його вкорінення у народі і його силу, що жодна ворожа пропаганда не може нічого вдіяти проти цього свідоцтва.

Зате кожний еміграційний уряд, навіть такий що має одночасно всі атути своєї легітимности і мілітарну силу, але разом і те, що він є еміграційний, що його осідок* є на чужині, а не в рідному краї, не може мати такого значення. Коли ж говорити про «уряд УНР», то хіба ніхто не міг би твердити, що його найслабшим місцем є те, що він перебуває на еміграції.

Коли ж політичне середовище УНР хоче обстоювати тезу про уряд УНР, як уряд України, тоді треба ствердити, що в такій ролі він цілком не проявився в останні роки, такі важливі і такі багаті на далекосяжні події в історії визвольної боротьби. Важко зрозуміти, як можна висувати такі претенсії, знаючи, що претендент на позицію уряду України не то що не керував визвольною боротьбою останнього періоду, але навіть не реагував на події в Україні в тому сенсі, як цього треба б було вимагати від носія і репрезентанта державної незалежности України. В такій ролі властивим змістом «діяння» того «уряду» була б хіба неактивність.

Тут треба ще раз підкреслити, що на цьому місці не хочемо ні полемізувати, ні аналізувати чи висвітлювати позиції і роль УНР. Якщо б

це було потрібне, тоді довелося б піддати критичній аналізі насамперед державноправний бік, як теж цілу політичну діяльність чинників УНР від початку їхньої еміграційної історії. Тепер цього не робимо, бо прагнемо до такої політичної консолідації, в якій усі причетні політичні чинники стають на правильно політичну платформу, входять у непохитну самостійницьку і соборницьку державну конструкцію та в ній вестимуть устійнену* і випробувану правильну працю. Маємо на думці теперішню визвольну політику і перспективи майбутнього, тож при тому було б зайвим порушувати негативні моменти, якщо будуть гарантії, що вони належать тільки до минулого, а даний політичний табір стає на правильні позиції. Хіба, що було б інакше. Тоді треба б не допустити до того, щоб негативи з минулого утруднювали чи обтяжували змагання за майбутнє. Тоді була б потреба розправлятися з тими негативами.

Коли ж довелося заторкнути концепцію про уряд УНР, то ніяк не можна обійти факту, що той політичний чинник в останні роки так наочно виявив перед цілим українським народом і перед чужим світом свою неспроможність до власної державницько-визвольної політичної дії, що висування його на чоло українських державницьких змагань принесло б, уже з тієї одної причини, завелику шкоду для визвольної справи.

Чи ж можливим є серйозно ставити перед українським народом верхівку УНР, як той найвищий чинник, який очолює визвольну революційну боротьбу, який репрезентує українську державність революційну, який дає найвище державне завершення непримиренному динамізмові й активності сучасної української революції? Чи ті два елементи: найвищий революційний активізм і крайню неактивність та опортунізм* УНР, і то в найгарячіші моменти, можна сполучити в таку політичну цілість, щоб саме цей останній був керівним і прапорним? Чи, може, українська визвольна політика мала б виглядати так, що визвольна революція — це одна справа, а «уряд» — друга? Чи за такого укладу можна в одноцілих визвольних змаганнях зосередити всю політичну енергію, змобілізувати до боротьби всі сили народу? Чи можна таким способом створити відповідно сильний фронт самостійницької політики проти большевицького тоталітарного імперіалізму? Чи на думку еміграційного УНР-івського табору, українська справа виступила б тоді в своїй найсильнішій формі на міжнародньому форумі і здобула б можливо найкращі позиції?

Сьогодні Україна в міжнародньому укладі сил — це немов вулкан визвольної революції, якого не можна ні згасити, ані здушити. Це джерело безнастанних потрясень у протиприродній політичній структурі на Сході Європи. Україна — це та непримиренна сила, яка бореть-

ся проти всякого наїзника, проти всякого поневолення. Вона діє виключно за своїм власним законом, має своє невідхильне прямування до соборної суверенної Української Держави. Серед найтяжчих умов Україна не тільки продовжує боротьбу, а й живе власним, оформленим у підпільно-державному творі, життям. Український нарід веде не тільки власні змагання, він нині стає осередком, організатором і передовою силою спільного визвольного протибольшевицького фронту всіх поневолених цим більшовизмом народів. Україна — це історичний гробок-копатель московсько-більшевицького імперіалізму, гніту й насильства, а водночас — пробойовик* і кристалізаційний осередок нового ладу на руїнах СРСР, ладу свободи і справедливості у взаєминах між вільними народами і людьми. Така історична місія України, така її фактична сьогоднішня роля, і відповідно до цього вона здобуває собі світову позицію.

Але для найсильнішого зосередження і напруження власної потенції, для найвищої боєздатності і досягнення найбільших зовнішньополітичних успіхів — ціла самостійницька Україна, всі її сили мусять становити не тільки одну цілість взагалі. Ця цілість мусить мати ще й відповідну внутрішню структуру та відповідне прапорне завершення і зовнішню форму; щоб усі елементи тієї цілоти стояли кожний на своєму відповідному місці, щоб найвизначніші очолювали, надавали напрям і вираз цілоти.

Цим вимогам найкраще відповідає революційно-державна формація, очолювана УГВР. Бо вона, виростаючи в Україні органічно з живої дійсності, під час боротьби, формувалася для потреб цієї боротьби і під безпосереднім впливом усіх тих сил і натисків, серед яких вона мусить існувати, діяти і зростати. Тож у цій формації всі складники є на своєму природному місці, відповідно до свого питомого тягару і власного потенціалу та функції в цілості. Також зовнішні форми, як у всіх органічних творів, достосовані там до живої дії, у власному середовищі. У такій самій формі мусить виступати українська самостійницька державна формація перед зовнішнім світом. Бо та форма найкраще підкреслює усі попередньо наведені її риси і пименності, а в тому наша головна сила, наші найважливіші козири.

Революційно-державна формація, зроджена на рідних землях, має бути осередком, головним зрубом і головним пнем, вона має дати державно-організаційні рамі для включення в одну цілість теж усіх еміграційних самостійницьких сил і чинників. Усі вони можуть знайти в ній своє місце, включившись у відповідно розбудовану закордонну частину однієї цілоти.

Щодо державної традиції, на яку завжди покликаються кола УНР, визнаємо, що з цього погляду вони мають свої історичні позиції. Але не погоджуємося з тим поглядом, що продовжування державницьких

традицій неподільно зв'язане з особами або з політичною групою. Уважаємо, що воно більше в'яжеться з жвавою політичною акцією і визвольною боротьбою, яка далі реалізує ті традиції та змагається за їхнє втілення у живій політичній дійсності.

Збереження державницьких традицій не полягає на тому, щоб твердо триматися самої формальної, а ще більше персональної «традиції», тобто з колишньої ролі і постів окремих осіб чи груп виводити їхнє незастаріле, виключне право не тільки репрезентувати минуле, а й у теперішній українській політичній дійсності посідати такі пости і персональні позиції, до яких уже не дає підстав сучасна їхня діяльність. Визнавці такого розуміння державних традицій часто ставлять, як найвищий і вирішний критерій, питання — чи поодинокі явища і цілий розвиток живої політичної дійсності і визвольної боротьби вкладаються у ці зовнішні, формальні рамці, а ще більше, чи респектують* вони їхні «традиційні» персональні «управління*». Якщо так, — тоді це, на їхню думку, державницькі, погоджені з традицією факти. Якщо ж ні, — то вони їх не визнають, ганьблять, як явища звернені проти державницьких традицій, хоча б їхнім виключним змістом було якраз змагання за те, щоб сама суть тієї ж державности була не тільки традицією, а й справжньою дійсністю (розвитком справжньої політичної дійсності і визвольної боротьби).

Але державних традицій не можна трактувати по музейницьки. Кожний, хто хоче стояти на сторожі їхнього збереження, має не так права, як обов'язок передусім докласти всіх можливих старань, щоб найістотніший зміст державности не зійшов до ролі тільки історичного порядку, щоб він не належав до минулого, а щоб до нього належала сучасність і майбутність, щоб він був живою реальністю. Мова йде про самий зміст, а не про персонал, чи про менш важливі справи формального порядку. Зберігати державницьку традицію — це значить не зводити її поза справжнє життя до музеїв, а пов'язувати її з актуальними державницькими змаганнями, сприяти тому, щоб була дотримана історична перманентність поміж теперішніми державницькими змаганнями і традицією з минулого і то головню щодо позитивного змісту. В усьому найважливішим є самий зміст, суть, а не справи формального порядку, як назви і т. ін., або питання персональні чи групові.

Доцінюючи значення традиції у державницьких змаганнях, ми є за здійснення і продовжування усього найціннішого, найпозитивнішого щодо змісту в традиції нашої державности, але ми є проти присвоєння «монополю чи традиції», проти формалізму та проти самого збереження традицій державности як музейних вартостей.

Повертаючись до УНР, вважаємо, що цей політичний чинник на самому початку мав зі свого минулого чи не найбільше можливостей,

а тим самим і зобов'язань продовжувати державницькі традиції у дальших визвольних змаганнях та в послідовній самостійницькій політиці. Але розвиток визвольних змагань в останні два десятиліття, зокрема від початку другої світової війни, тих змагань, які саме є найістотнішим продовженням українських державницьких традицій, не дає чинникам УНР такого політичного свідoctва, яке виправдало б їхні претенсії до виключно найвищого становища в українському політичному житті.

Українські державницькі змагання продовжуються безперервно, вони мали і мають свої героїчні подвиги та великі політичні досягнення, вони ж найвиразніше продовжують українські державні традиції. А тим часом політичний табір УНР не лише не відіграє у них такої ролі, до якої заявляє претензії, а взагалі він або не проявляє себе в найважливіші моменти визвольних змагань останніх років, або стає по тому боці, звідки йде не поміч, а утруднення для визвольної боротьби. Зійшовши з позицій провідного чинника у боротьбі за державність, чинники УНР тим самим зійшли з першої позиції у продовжуванні державної традиції. На сторожі цих традицій, на сторожі української державности стали нові, революційні сили України, які взяли на себе найбільшу частину теперішньої боротьби за державність.

Накреслюючи нашу концепцію консолідації всіх самостійницьких елементів на еміграції та концепцію уніфікації української самостійницької політики, слід з'ясувати нашу поставу до тих тенденцій, що їх висуває група УНР, тобто, щоб політичні угруповання консолідувалися навколо політичного осередку УНР, який мав би бути визнаний тими ж угрупованнями за український еміграційний уряд.

Концепція УНР не має обґрунтування в позиціях та ролі тієї групи в сучасній українській політичній дійсності, зокрема в сучасних визвольних змаганнях, бо ця концепція не відповідає станowi і потребам теперішньої визвольної боротьби в Україні та цілої визвольної політики. Також відклик кіл УНР до своїх управнень в ім'я державницьких традицій не є виправданий.

Однак, як ми вже зазначили, не хочемо тут заторкувати історичної ролі УНР, ані заперечувати того, що позитивні елементи в тому таборі могли б тепер і в майбутньому внести свій позитивний вклад у дальше продовжування змагань за державну незалежність України.

Від кіл УНР ідуть намагання протиставити революційній державній формації, що її очолює УГВР, — «уряд УНР». Як бачимо, з одного боку — непричетність чинників УНР у визвольній боротьбі України та в усіх державницьких актах і діях в Україні в останні роки, а з другого боку — намагання протиставити себе з еміграції тим фактам і чинникам, які творять і формують державницькі змагання і самостійне державниць-

ке життя України в останні роки й тепер. Така постава чинників УНР унеможлиблює їм знайти для себе місце в укладі активних самостійницьких сил України та включитися у сучасні державницькі змагання і дії, якщо УНР і далі хоче простиставити себе революційній державній формації України, яка виросла з самої боротьби. В такому разі група УНР ставить себе поза рамці сучасних визвольних змагань і стає в таку позицію, що активна визвольна політика мусить її поминути, тобто виєлімінувати*.

І якраз ця політична група УНР доводить до альтернативного протиставлення: «або — або». Ця альтернатива є помилкова і шкідлива для цілої визвольної справи, а ще більше для самої згаданої групи. В українському внутрішньо-політичному житті багато зайвих конфліктів і контроверсій походить з того, що політичні чинники у своїх взаємовідносинах дуже часто ставлять справи так, що виходить просто протиставлення поміж ними там, де його властиво немає. Причина в тому, що існує у нас, зокрема на еміграції, багато політичних угруповань, але процес політичної диференціації і кристалізації окремих політичних напрямків — незрілий. Окремі політичні табори не мають достатньо розвиненого й оформленого свого власного, їм притаманного, політичного змісту, світогляду, програми, тактики чи устійненого напрямку політичної праці. Через те вони не мають власної політичної лінії, а для того, щоб утримати свою партійно-організаційну окремішність, вони за зміст свого групового існування беруть або опозиційне, або сповидно* конкуренційне становище супроти активних сил в українській політиці. Найгірше лихо внутрішньо-українського політичного життя криється саме в тому, що окремі політичні угруповання, які вже з уваги на свій склад повинні мати власне політичне обличчя, силкуються зайняти позиції іншого політичного чинника. Коли не до того з їхнього боку немає і відповідної серйозної дії, що її треба вести на тих позиціях, до яких вони заявляють свої претенсії, а є тільки уявні, дрібні, пропагандивні маневри — тоді з цього виходить не творча боротьба і співзмагання, а хаотизація політичного життя і підривання, зменшування успішності позитивної праці активних політичних сил.

Якщо кожний український політичний фактор матиме розвинений, скристалізований і оформлений власний політичний зміст та обличчя, засяг*, напрям і характер власної політичної праці, тоді матиме й означене власне місце в українському політичному житті, виконуватиме власну, означену функцію в цілості. Взаємовідносини поміж ними також будуть тоді природні й речеві*, а цілий уклад політичних сил буде виразний і оформлений. В ньому буде місце, з одного боку, на здорову творчу ривалізацію*, на постійне співзмагання поміж різними політичними напрямками і силами. А це буде чинником поступу й активіза-

ції, бо тоді відбуватиметься процес взаємного відшліфовування, доповнювання і вирівнювання додатніх елементів та одночасно неутралізування від'ємних елементів, відбуватиметься політична синтеза різних сил і дій — чи то організовано, чи природним порядком, у самих наслідках діяльності всіх складників. Тоді замість такого стану, що одні ведуть боротьбу й позитивну політичну працю, а другі говорять, що роблять те саме та ще й краще, а насправді лише утруднюють роботу першим, — прийде зміна в тому напрямі, що, крім ривалізації, кожний чинник вестиме свою власну працю і виконуватиме таку функцію, якої не робить і не виконує інший.

В сучасній українській політичній дійсності, за теперішнього нашого стану, таки справді не може бути забагато сил, забагато виконаної праці: одного й другого ще треба й треба. Є місце й праця для всіх сил, різні завдання в різних напрямках так, що всі чинники напевно зможуть внести свої позитивні вартості й вклад. Треба тільки одного: щоб усі дбали насамперед про добро України, української справи, а потім про своє партійне добро; щоб усі хотіли справді боротися чи позитивно працювати для спільної справи та щоб усі шукали свого власного місця праці, відповідно до своїх спроможностей, а не намагалися підшиватися під інших та користуватися здобутками інших.

В українському житті тепер немає багато чого ділити для використання і зужитковування*. Зате можна багато зробити і здобути жертвенною боротьбою та працею. Так тісно, що не можна протовпитися, може бути тільки при політичному чи суспільно-громадському «жолобі». Натомість у боротьбі і при праці є дуже багато місця для всіх, більше, ніж охочих і доброї волі.

Наша концепція консолідації — це концепція згуртування і з'єднання всіх національних сил для спільної боротьби і спільної праці на спільній державницькій платформі і в найширших державних рамках. Це не консолідація для розподілу впливів і позицій між довірними політичними угрупованнями. Перша й основна передумова до повної внутрішньо-української консолідації є те, щоб у цілому українському житті, як у цілому, так і в усіх його складових елементах, на першому місці стояв принцип визвольної боротьби і творчої праці для справи визволення та державної самостійності; щоб за цим критерієм оцінювати всі елементи і всі проблеми внутрішнього українського життя. Тоді в ім'я спільної ідеї та великої національної потреби в оцінці всіх явищ і всіх чинників переважатимуть з'єднуючі, спільні моменти, які стоятимуть перед тим, що спірне і роз'єднуюче, перше значення матиме питання, який позитивний вклад вносить кожний елемент у цілість. У консолідації, замість групової ексклюзивності і вузькопартійного «або-або» супроти інших політичних чинників, до голо-

су має прийти взаємна толерантність і синтезуючий принцип: «і – і». Не відкидати жодного чинника, який може і хоче внести у спільну цілість свій позитивний вклад, а елімінувати* тільки шкідливі елементи.

Коли ж говорити про те, яке місце в цілому укладі має зайняти кожний чинник, то в цьому повинні вирішувати дві речі: поперше, головний напрям, зміст і характер діяння цілого укладу політичних сил і питання, яка політична формація найкраще відповідає тим актуальним потребам; подруге – те, яку роль в цьому справді виконує кожний чинник зокрема. Потрібний є не тільки механічний конгломерат різних політичних сил і чинників, які, крім своїх особливих завдань і окремих цілей, мають діяти в одному напрямі, за одною генеральною лінією самостійницької політики. Наша консолідаційна концепція прагне до того, щоб політичні угруповання й інші політичні чинники, зберігаючи своє власне існування і діяльність, увійшли в одну цілість вищого порядку, яка в боротьбі, а також і щодо зовнішнього світу, як і в урегулюванні основних внутрішньо-українських справ, буде виступати і діяти як органічна цілість. Така організована цілість українських політичних сил має не тільки існувати; вона мусить виконувати означені завдання, має провадити визвольну боротьбу і самостійницьку українську політику, її внутрішній уклад і зовнішнє оформлення мусять бути достосовані до даного загального стану, становища і потреб цілої визвольної справи, зокрема до ситуації і визвольної боротьби в Україні. Цілком відмінну, іншу лінію визвольної політики, інший політичний характер й обличчя мала б цілість сконсолідованих політичних сил на еміграції, залежно від того, чи це була б консолідація на платформі і в рамках державної формації УГВР, чи під виглядом еміграційного уряду УНР, чи механічного, безликого і безконцепційного міжпартійного зговорення. В тому немає неясности, ані сумнівів. Мова йде про нашу визвольну концепцію, про напрям і зміст самостійницької політики. І це має бути вирішене. Це повністю завершилося на рідних землях, і ступневе* довершується вже на еміграції.

Якщо б розвиток політичного життя на еміграції пішов далі так, що в той час, коли у державній формації УГВР об'єднуються всі активні, самостійницькі сили й елементи, навколо УНР згуртувався б протиставний опортуністичний табір, тоді дійшло б до ексклюзивного протиставлення «або – або». У висліді* від цілої активної самостійницької політики, яка базується на крайовій боротьбі, відпадали б гуртом і всі ті елементи та вартості, що опинилися в опортуністичному таборі, як і ті, що могли б у самостійницькій політиці виконувати позитивну роль, якщо б не протиставляли себе укладові активних сил, а включились у нього, поєднались з відповідними його елементами. При протиставленні «або – або» відповідає і пропадає для актуальної позитив-

ної праці все, що включилось у негативний чи меншевартісний уклад, хоч би навіть воно було поважною, позитивною величиною. Зате ж при включенні до надрядного вищого укладу всіх національних сил, поряд з дальшою внутрішньою ривалізацією, але без крайньо ексклюзивного протиставлення, навіть малі позитивні вартості й елементи не йдуть на марно, а разом з іншими вартостями тієї категорії скріплюють відповідні позиції цілоти. Оце й був би головний ефект у розумінні економії політичної енергії з консолідації різnorodних і відмінних політичних елементів.

Подані в цій статті міркування підходять до таких висновків.

В українській політичній проблематиці на першому місці стоїть питання визволення, визвольної боротьби, основ і головного напрямку визвольної політики. Альтернатива така: визвольна, революційна боротьба і ґрунтовна активна визвольна політика, головним осередком і базою якої є ця боротьба, — чи пасивний опортунізм, орієнтація і вичікування на т. зв. кон'юнктуру, на визволення зовнішніми чинниками. Це означає: чи треба вести визвольну боротьбу і чи треба вести самостійну, ґрунтовну й активну визвольну політику, чи ні. Але тут немає компромісу, ані викруту, і може бути тільки одно вирішення. Українська самостійницька політика може піти тільки одним шляхом, на який її спрямував і попровадив самостійницький революційний рух, і в одній революційно-державній формації України, що її очолює УГВР. Це є перша головна засада нашої визвольної політики.

Друга важлива проблема на еміграції — це питання політичної консолідації. Це, перш за все, — питання економії політичної енергії, вимога зібрати всі сили в одній понадпартійній державній формації, для спільної, скоординованої політичної акції і визвольної дії, а не задля самої консолідації.

Як боротьба і політична акція є шляхом і засобом до державного визволення, так і консолідація має бути засобом до збільшення сил і зміцнення позицій у визвольній боротьбі та в самостійницькій політиці. Такий її сенс. Консолідація мусить бути підпорядкована першому постулятові, з ним пов'язана і так до нього достосована, щоб зміцнювати, доповнювати і прискорювати його реалізацію. Відірвана від тієї цілі, що їй має служити, вона утратила б свій основний сенс, а спрямована проти тієї мети — була б шкідливим і негативним явищем.

Перший постулат напевно буде зреалізований і на еміграції. Запо руку цьому дає сила і насага революційного визвольного руху, а також ідейно-політична постава здорової частини української еміграції, яка прагне внести свій позитивний вклад у справу визволення.

Щождо консолідації еміграційних політичних угруповань і чинників, то це великою мірою залежатиме від них самих. За їхню участь

промовляє як добро цілої визвольної справи, так і чисто партійна рація і користь самих угруповань.

Для цілоти визвольної політики буде безперечна користь з того, якщо в консолідаційному процесі на плятформі і в рамках УГВР візьмуть участь ті політичні чинники, які досі не йдуть тим єдиноправильним шляхом визвольної політики, а які можуть внести свої позитивні вартості. Але ще більше значення має ця справа для самих політичних чинників і угруповань, бо для них цим вирішується питання підстав і перспектив дальшого існування. Не одна політична група, яка розминулася з активною, справді визвольною політикою і через те втратила рацію існування, дістає незвичайну нагоду виправити свої прогріхи, включитися в єдиний визвольний фронт, зайняти місце в тій державній формації, до якої належить майбутнє, хоч для того, щоб її створити, вона нічого не зробила. Ця нагода стати відтепер на правильні позиції, взяти позитивну участь у розгортанні визвольних змагань, а через те здобути і для себе місце у державному будівництві України.

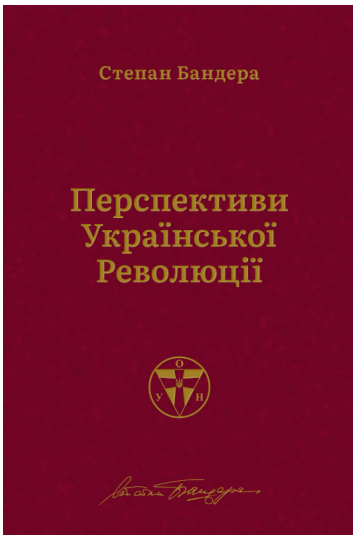
Однаке, було б помилкою приписувати завелике значення поставі окремих угруповань. Більшість з них є слабосильні і не мають впливу на розвиток подій. Самі народні маси, пройняті політичним активізмом, з високим політичним виробленням і здоровим інстинктом, активно включаються в політичне життя та проходять попри ті угруповання, які не йдуть нога в ногу з цілим розвитком визвольної справи. Ті ж маси стають тепер уже й на еміграції основним політичним чинником. У процесі консолідації політична конечність та достосована до неї доцільна лінія активних політичних сил, спільно зі співдіючими масами, переважають евентуальне* гальмуюче діяння різних угруповань. А постава тих угруповань вирішуватиме не так питання, чи довершиться процес консолідації, як радше те, чи вони самі знайдуть, і яке місце, в українській внутрішньо-політичній дійсності.

Визвольна боротьба і її самостійницька політика підуть своїм твердим і нестримним походом до перемоги. Вестимуть їх усі активні, самостійницькі сили, згуртовані в одній самостійній, революційній державній формації, що її очолює УГВР. Усі політичні елементи мусять зайняти своє становище. Хто піде в похіді — піде до перемоги. Хто протиставиться чи вагається, той сам стає в таку позицію, що всі здобутки визвольної справи будуть його невдачами, її тріумфи — його поразками, її перемоги — його падінням, а її слава — його неславою. Це були б позиції дуже зближені до позицій ворожих, хоч не в намірах, але все одно в наслідках. Ставати на такі позиції тепер, маючи змогу зайняти позитивне становище, було б з національного погляду власного політичного добра — нерозумно і самовбивче.

Зважитися на один або другий бік — доведеться усім, кожному політичному чинникові, кожному угрупованню. І то скоро.

Усі національне здорові елементи та всі позитивні, тверезі політичні чинники напевно знайдуть своє належне місце та свою творчу роль в одноцілому визвольному фронті. Ціла здорова українська еміграція з'єднається з визвольною боротьбою в Україні в одностайній самостійницькій політичній дії, в єдиній самостійній державній формації, під кермою революційного найвищого державного органу України — Української Головної Визвольної Ради.

Безкоштовний фрагмент закінчився. Бажаєте читати далі?

Перспективи української
революції
Степан Бандера

Купити